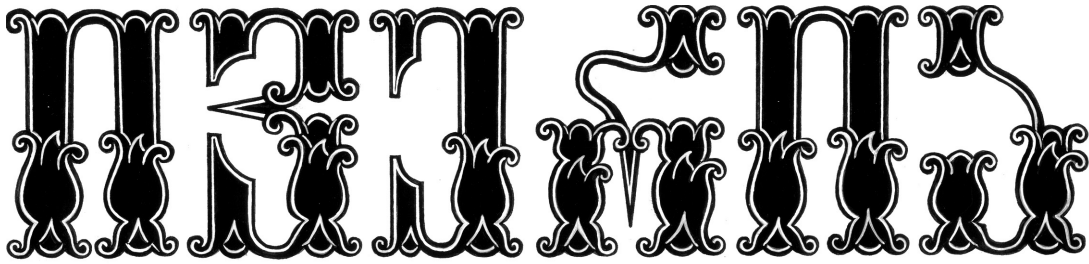

წელიწადი
პირველი

17 მარტს
1877 წ.

საზოლიტიკო და სალიტერატურო გაზეთი.

ფასი 1 ლარი

ბამოდის ხუთზაბათობით

ხელის მოწამარ: ტფილისს, „ივერიის“ რედაქციაში, მთაწმინდის ქუჩაზე, შიოყვის სახლების წემოდ. №15 ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

<p>„ივერიის“ ფასი 1877 წელს. ათი თვისა, გაზეთით და გაზეთიდან ... 6 მან. — თითო ნომერი — 15 კაპ.</p>	<p>თუ საჭიროება მოითხოვს, რედაქცია განსწორებს და შეამოკლებს დასაბეჭდათ გამოცემულ წერილებს. განცხადება მიიღება ქართულსა და რუსულს ენაზე.</p>
---	---

სამიუბელი: I. სლავიანების მოძრაობა სერბიის დამარცხებიდან დღეისამდე. — II. საქართველოს მატეანე — III. ორი ლექსი თ. ალექსანდრე ჭავჭავაძისა. — IV. ცხოვრება და კანონი, წერილი მესამე, — V. მოკლე მოთხრობა სხვა და სხვა სახელმწიფოთათვის: ავსტრი-ვენეცია, გერმანია. — VI. ქალაქის სცენები ერთი დღის აღწერისა: სცენა 3. — VII. განცხადება.

სლავიანების მოძრაობა სერბიის დამარცხებამდე ღმრთისაგან *).

სლავიანების აწინდელის მოძრაობის შინაგანს თვისებას რომ დავაკვირდეთ, ცხადია დავინახავთ, რომ მისგან წარმომდგარის საქმის აღსრულებაზე ადვილი არა არის რა. სლავიანთა გულის წადილი ის იყო რომ გამოსულიყვნენ ოსმალეთის მფლობელობიდან, ავიღებინათ თავიდან ის მმართველობა, რომლის უმსგავსობა და უხეირობა ევლასათვის ცხადია. მთელმა ევროპამ ნათლად დაინახა რომ ოსმალეთის ქვეყნებში ხალხი საძინელს მწუხარებაშია და ამ მწუხარების შემსუბუქება თვითონ ოსმალეთისაგან მოულოდნელია. მაშასადამე ევროპის სახელმწიფოებისათვის, რომელთაც სლავიანის ხალხმა მიმართა თავისი ვედრება, ყოველთვის შესაძლებელი იყო შემოხსენებული წადილი სლავიანებისა აესრულებინათ. რას უხადდა ოსმალეთი მთელს ევროპას? მის ერთ ხმინს სურვილს და ძალდატანებას სად წაუვიდოდა? მაგრამ უბედურება ის არის, რომ საზოგადო კაცობრიულ გრძნობას, რომელიც ევროპას მოვალედ ხდიდა ამ საქმეში ჭეშმარიტი მონაწილეობა მიეღო, მოჭევა

კიდევ სხვა გარემოებაც, ამ ქამად უფრო ძლიერი ვიდრე კაცობრიობის უანგარო სიუვარული. ვიმეორებ: რატომ არა ჰქმნა ევროპამ ის, რაც მისთვის ადვილად შესაძლებელი იყო, რასაც კისრად ჰხდებოდა მას მისი განათლება, მისი ჭკუითი და წნეობითი სიმძლავრე?

სხვა და სხვა სახელმწიფოთა საზოლიტიკო ისტორიაში ერთი გარემოებაა დიდად შესანიშნავი, — ეს არის საზოლიტიკო სიფრთხილე, რომ ერთმა მეორეს ძლიერებაში არ გადაამეტოს როდესაც რომლისაზე სახელმწიფოს სივრცე მატულობს, იმ წამსვე მისი მეზობელი ეურს აცქვეტს და თავს იჭერს მე არ გადაამეტოსო, შემდეგ თავისი მსუნავობა ჩემკენ არ მიჰმართოსო. ამ თვალთ უყურებს დიპლომატია ყოველს საზოლიტიკო მოვლენას; ამ თვალთვე შეხედა მან სლავიანების მოძრაობასა.

რა ფიქრები აუშალა ავსტრიას ამ მოძრაობამ, წარსულ წერილში იყო მოხსენებული. გარდა იმისა, რომ ჩემი სლავიანები ოსმალეთის სლავიანების მიბაძვით წინა არ აღმიდგნენო, ავსტრიას ეძინოდა, ავრეთვე, რუსეთმა და სერბიამ ამ მოძრაობით არა ირვოს რამეო, და მათ სივრცემ და ძალამ არ იმატოსო.

ინგლისსაც ელდა ეცა. მხოლოდ ამას საზოლიტიკო სიფრთხილის გარდა სხვა მიზეზიც მოჭევა. ინგლისის ეკონომიური ძალა დამყარებულია სარეწავის შრომასზე. დიდ-ძალი მუშა-ხალხია მის ქარხნებში და დიდ-ძალი მასალა უნდა შემოხიდოს სხვა ქვეყნებიდან, რომ ამდენი ხალხი ამუშავოს, რადგანაც ქარხნის მუშას, თავისი მკლავების მეტი, არა ვითარი სხვა სამუშალება არა აქვს მოიპოვოს საცხოვრებელი სახდობა. ეს შეუძლებელი მასალა ინგლისს გამოაქვს, სხვათაძორის, ოსმალეთიდანაც. ოსმალეთის სახელმწიფო არა ვითარ ღონისძიებას არა ხმარობს სარეწავობას,

„ივერიის“ № 2.

ფენი ადგმევიინოს თავის ქვეყანაში და თავისივე მასალა შინვე შეიმუშავოს. ამით სარგებლობს ინგლისი და გააქვს ოსმალეთიდან რის გატანაც კი შეუძლიან. მეორის მხრით, ინგლისმა იცის, რომ თუ ოსმალეთის ნაცვლად სხვა სახელმწიფო დააწესდა ბალკანის ნახევარ-კუნძულზე, უეჭველია ხელიდგან გაეცლება იმ ნახევარ-კუნძულის მდიდარი ბუნების ნივთიერება, რადგანაც სხვა სახელმწიფო თვითონვე ისარგებლებს და თვითვე შეიმუშავებს ეოველს თვის მონაგარსა. რაღა უნდა ქმნას მაშინ ინგლისმა? რითი უნდა გააძღოს თავისი აუარებელი მუშა ხალხი? თუ არ გააძღობს და სამუშაოს არ მისცემს, ვინ იცის რა ვაივავლახი და არეულობა შეუდგება თვით ინგლისის სახელმწიფოს? იქნება, რასაც ესლა სახელმწიფო თავის ნებით არ აძლევს ხალხს. მაშინ ძალდატანებით წაერთვას მას? თუ ხალხს ცხოვრების ილაჯი უწევდება ვინ იცის თვით სახელმწიფოს რა დაეძარბება? აი რა ფიქრები აუშალა ინგლისს, როდესაც გავარდა ხმა სლავიანების აჯანყებისა.

გერმანია რაღასა ფიქრობდა? ამისი კი არა ვინ არ იცოდა რა. თითქმის მთელი ევროპა ზირში შესცქეროდა გერმანიას მაგრამ ვერა შეიტყო რა იმის მეტი, რომ გერმანიას მშვიდობიანობის დაცვა უნდაო. ამ სიტუვას, რასაკვირველია, არავითარი მნიშვნელობა არა ჰქონდა რა, და არც ახალი ამბავი იყო. მხოლოდ ეველამ კი იცოდა, რომ გერმანიას, დენერალის მოლტკეს სიტყვით, შეძლება აქვს და მხათაც არის ერთსა და იმავე დროს ორი დიდი ომი გადახადოს. ეს უშუალებელი სამხედრო ძალა, ძართლა რომ საშიშია ეველასთვის. თუ ავსტრიის საქმე ცუდათ წავიდა, იქნება გერმანიამ წაართვას მისი ის ნაწილი, საცა ნემენცის ტომია? ესეც ფიქრში მოსასვლელია, რომ გერმანიამ ჯერ ხელი მოუძარბოს ავსტრიას და, როდესაც იგი გაანემენცებს თავის სლავიანებს, მაშინ მოგვერდი უგდოს.

რაც შეეხება საფრანგეთს, იგი ისეთ ნაირად გართული იყო თავის შინაურ საქმეებში, რომ არავითარი შესანიშნავი მონაწილეობა არ მიუღია გარეგან საზოლიტიკო ცხოვრებაში.

ერთის სიტყვით, თუმცა თვითვეუელს ევროპის სახელმწიფოებს სხვა და სხვა ტკივილი აუშალა, მაგრამ მათ შორის ერთი იმისთანა ტკივილი იყო, რომელიც საერთოდ ეველას ეკუთვნოდა: ვინიცობაა ოსმალეთის სახელმწიფო დამძალდოსო, ვინ რა უნდა ირგუნოსო, როგორ დავიყოთო? რადგანაც ამ სავანზე ერთმანეთის დაეოლიება და დათანხმება თითქმის შეუძლებელია ამის გამო ეველა სახელმწიფო მარტო იმას ფიქრობდა ავები როგორმე ჩქარა მოეულოთ ბოლო მოუსვენარს სლავიანების არეულობასაო რომ ოსმალეთი ისევე ისე ხელუხლებლად დარჩესო ვიდრე

დროთა ვითარებანი გამოიცვლებიანო. როდესაც რუსეთის თაოსნობით სერბიისა და ოსმალეთის შორის დროებით შერიგება ჩამოყარდა, ინგლისმა სხვა სახელმწიფოებს უძღვნა წინადადება, რომლის ძალითაც შეიყარა სტამბოლში კონფერენცია, ე. ი. ეველა უპირატესთა სახელმწიფოთა წარმომადგენელთა კრება. ამ კრებას უნდა მოეპოებინა ის ღონისძიება, რომლითაც შესაძლებელი ეოფილიყო სლავიანების არეულობის მოხაზობა და ორივე მებრძოლთა მხარეთა დაკმაეოფილება.

რა უფლებით გაერთია ევროპა ოსმალეთის შინაურს საქმეში? საქმე ის არის რომ ზარბიის შეკრულობის (ტრაქტატის) ძალით ევროპის უპირატესნი სახელმწიფონი თავდებათ დაუდგენ ერთის მხრით ოსმალეთს, რომ მისი სახელმწიფო, მისი სამფლობელო დაურღვეველი უნდა დარჩესო; მეორის მხრით სლავიანებს, რომ ოსმალეთმა უნდა მოახდინოს ცვლილებანი მათის მძიმე მდგომარეობის შემსუბუქებისათვის. რადგანაც ოსმალეთმა აღსრულებასში არ მოიყვანა თავისი ვაღდებულება, ევროპას სრული უფლება ჰქონდა, ამ შეკრულობის ძალით, გარეულოყო ოსმალეთის საქმეში და სლავიანთათვის მუამდგომელობა ეკისრა.

30 ნოემბერს 1876 წ. დაიწყო კონფერენციამ თავისი წინ-სამზადისი მუხსაიფი.

ოსმალეთმა კარგად იცოდა, რომ ამ კონფერენციიდან არა გამოვიდოდა რა. ადვილად საფიქრებელია ავრეთვე, რომ თვითონ დიპლომატია ამასეც გულდაჯერებული ეოფილიყო. მართლა და რა უნდა გამოსულიყო? კონფერენცია შეიყარა იმ განზრახვით, რომ ოსმალეთი დაეოლიებინა სლავიანების კეთილმდგომარეობის დადგენისათვის, ესე იგი, შეიკრიბა მისთვის, რომ გამოეკვლივა ის ცვლილებანი, რომელნიც აუცილებლად უნდა მოეხდინა ოსმალეთს სლავიანთა სასარგებლოდ. ის კი აღარ მოიფიქრა დიპლომატიათ თუ როგორ უნდა მოიქცეს, ვინიცობაა ოსმალეთმა უარი ჰეოს ეოველი მისი წინადადება. ოსმალეთმა კარგად იცოდა თავის მდგომარეობა, კარგად გრძნობდა, რომ ევროპის სახელმწიფონი მხოლოდ იმ დრომდინ არიან თანახმანი, ვიდრე სიტუვა საქმეზედ არ მიმდგარა. ამიტომაც ეოველ წინადადებას კონფერენციისას სლავიანების შესახებ ოსმალეთი უარს ჰეოფდა; ამიტომაც კონფერენცია თან და თან ჰსთმობდა, ქვევით-ქვევით იწეკვდა და ბოლოს იქამდინაც მივიდა, რომ ანდრანშის ცვლილებანიც ვეღარ დააკისრა ოსმალეთსა. ოსმალეთი იძახდა, რომ ზარბიის შეკრულობის ძალით ჩემი უფლება, ჩემი მფლობელობა დაურღვეველიაო; ჩემ სახელმწიფოში

რაც მსურს, იმას ვიქმო. ევროპა, თავის მხრით ზასუსს უკვება, რომ ზარბიჯის შეკრულობის ძალით ოსმალეთი ვალდებულია სლავიანებისათვის ცვლილება რამ მოახდინოსო. მაგრამ თავდებობა და ხელშეკრულობა კი უნდა დაედო ევროპის დასაჯერებლად, რომ მართლა მაგ ცვლილებას მოახდენდა და მით სლავიანების ბედს როგორმე შეღავათს მიჰცემდა. ეოველი ამგვარი ხელშეკრულობა ბოლოს იმას მოასწავებდა, რომ ხონთქრის უფლება უნდა დარღვეულიყო, და მაშინ რა ეშველებოდა ევროპას? ეველა ამ მიზეზთა გამო კონფერენცია გულმოდგინედ ვერ მოეკიდებოდა საქმეს. მართლაც კონფერენცია ისე იქცეოდა თითქოს მარტო იმისთვის შეიქმნათ, რომ მასლათი გაეწიათ, განკებ არა გაერიგებინათ რა; რომ ამასობაში ილაჯ გაწვევტილთა სლავიანთა მოსწეწნოდან მათგანვე დაწვებული საქმე და აგებ ძალაუბრებურად სასოწარკვეთილების გამო თავიც დაენებებინათ. წინად ვჰსთქვით. საბუთიანი და მაგარი ხელშეკრულობა ოსმალეთის სახელმწიფოს დაარღვევდა. ამ საგანზედ რომ კონფერენციის წინადადება გავსინჯოთ, ეგ აზრი სწორედ მართალი გამოვა. კონფერენციას სურდა მიეჩინა ოსმალეთისათვის კომისია და მისთვის მიენიჭებინა უმთავრესი ზედამხედველობა, რომ ოსმალეთს თავისივე დაზირებული საჭირო ცვლილებანი სწორედ და უტეუარად მოეხდინა. ნახევარი წევრნი ამ კომისიისა ოსმალთნი უნდა ეოფილიევენ და ნახევარი ევროპიელნი. რა იყო ეს კომისია, თუ არ ერთს მთავრობაზედ წამომდგარი მეორე მთავრობა ერთსა და იგივე სახელმწიფოში?

ვიდრე დიპლომატია მასლათში დროს ატარებდა, ოსმალეთმა წინ ასწრო და გამოუცხადა თავის ხალხს კონსტიტუცია. „მოხმანებულხართ, ბატონებო, — ეუბნებოდა ოსმალეთი ევროპას, და მომდგომიხართ — გინდა თუ არა ანდრამის წინადადება მიიღეო. საცა კონსტიტუციაა რაღა ანდრამის ზროექტი უნდა, მით უფრო რომ იგი გრომათ არა დინსო“. ამ რიგად ოსმალეთმა დიდის მოწიწებით ზურგი შეაქცია კონფერენციას და შინისაკენ მშვიდობით გაისტუმრა.

სლავიანების განთავისუფლებათა იკითხავს მკითხველი. ეს საქმე დიპლომატიამ ჯერჯერობით დროთა ბრუნვას მიანდო.

დაღალული, დაქანცული, ღონე მიხდილი სერბია დამარცხებული და ეველასაგან თავდანებებული, იძულებული იქმნა ოსმალეთს შერიგებოდა. შეურიგდა კი, მაგრამ ვინ იცის რამოდენა ხანს გასწევს ეგ შერიგება. გამარჯვებული ჩერნოგორია კი მაგრად დგას და არა რიგდება ჯერ ოსმალეთსა.

თვითვეულთა სახელმწიფოთა ანგარების მანეში გაბმული სლავიანების მოძრაობა თავს გაიტანს თუ არა მომავალი გვიჩვენებს.

საქართველოს მატინე

„დროების“ 28 და 29 №№-ში დაბეჭდილია ფრიად შესანიშნავი ამბავი შესახებ კახის სასწავლებლისა. ამ ამბავს იწერება თვით სასწავლებლის ოსტატი, უფ. როსტომაშვილი, რომელმაც, რასაკვირველია, კარგად უნა იცოდეს თავისის სასწავლებლის გარემოება და ამის გამო ეოველი, რასაც იგი იწერება ამ საგანზედ, სარწმუნო და დასაჯერი უნდა იყოს. ეს ამბავი ცხადად გვიმტკიცებს იმ მსჯელობის სრულს სიმართლესა, რაიც გამოთქმული იყო „ტფილისის მოამბეში“ შესახებ იმ სასწავლებლებისა, რომელნიც ეკუთვნიან კავკასიის ქრისტიანობის აღმადგინებელს საზოგადოებასა. უფ. როსტომაშვილი გვაუწვეებს, რომ იმ საშუალებით, იმ ღონისძიებით, რაც კახის სასწავლებელსა ჰქონდა და აქვსო, იმ ფულით რასაც დღეს მასზედ ხარჯავს ზემოხსენებული საზოგადოებო, სასწავლებელს იმისა მეათედი სარგებლობაც არ მოუტანია, რისაც მოლოდინი უნდა გვექონოდაო. კახის სასწავლებელი არსებობს რვა წელიწადი. ოთხ წელიწადში სამოციდამ ოთხმოცამდე მოწაფის გაწვრთნის შეძლება ჰქონდა თურმე, მაგრამ ამ რვა წელიწადში მხოლოდ ხუთმეტოოდ მოწაფეს შეუსრულებია სწავლა, რომელთა შორისაც ნასამეძმა თითქმის არ იციან ის, რაც სასწავლებელს შეეძლო მათთვის მიენიჭებინათ.

რა მიზეზია ამ უნაყოფოდ მოქმედებისა? რისგან უნდა მომხდარიყო, რომ უკეთესმა, ეოვლის ღონისძიებით სრულმა, ერთობ ჩინებულად მომართულმა სასწავლებელმა, რომელსაც მშვენიერი ქვით-კირის სახლი აქვს, ფართო ეხო, რიგიანი ბაღის ადგილი, რომელზედაც ქველის-მოქმედი საზოგადოება ეოველწლივ ოთხმოცდა ათს თუმნამდე ხარჯავდა, რომელსაც კარგად მომხადებული ოსტატები არ აკლდა, — რისგან უნდა მომხდარიყო, ვამბოთ ჩვენ, რომ ამისთანა სასწავლებელმა ესეთი უხეირო და უხუგეჟო ნაყოფი გამოიღო? რისგან უნდა მომხდარიყო, რომ ამისთანა სასწავლებელმა რვა წელიწადში მხოლოდ ხუთმეტს შეაძლებინა სწავლის შეთავება ისიც ისე, რომ მათგან შესამედსაც მაგდონი ვერაფერი უსწავლია? ამისი მიზეზი ერთად ერთი რამ არის, სახელდობრ, დედა-ენის შუამდგომლობის უარეოფა ზირველ დაწვებითის სწავლის მსვლელობაში. ბუნებამ სასტიკი და ზირ-უთუნედი დასჯა იცის, როცა მის კანონსა და წესს ღალატობენ. დედა-ენის განდევნა

სასწავლებლებიდან ბუნების წინააღმდეგია და რაც უნდა კაცმა იხერხოს, ბუნება ამ წინააღმდეგობას არავის დაუთმობს. როგორც შეუძლებელია წელის ასვლა აღმართზე, ისეც შეუძლებელია მსვლელობა სწავლისა სახალხო სასწავლებელში უდღა-ენათ. უამისოდ ეოველივე მეცადინეობა უქმია და ეოველივე ხარჯი წეალში გადაურლია. დღესა თუ ხვალ უჯერონიც ამ აზრზე დადგებიან, იმიტომ, რომ კანის სასწავლებლის მაგალითი ბრმასაც აუხილებს თვალსა. მაგრამ ვაი რომ იქამდინ დრო და ხარჯი უქმად ჩაივლის.

ტფილისში ახალი თეატრის აშენება გადაწყვეტილი საქმეა და ამ ორ-სამ წელიწადს სრულად გათავებულნი იქნება. რას უსმენ ესლანდელს საზაფხულო თეატრსა, ზამთრობით მაინც, თუ არ ზაფხულობით? ზამთარში ხომ იგი სრულად უქმად იქნება. ვითომ რა დაუძლის, რომ იქ ქართული და სომხური თეატრი სამუდამოდ გაიძარტოს! ნუ თუ ჩვენში არავინ არ გამოჩნდება, რომ მთავრობის წინაშე ამის გამო. ჯეროვანი შუამდგომლობა იკისროს? საზოგადოების ზნეობის და გონების ამაღლებისთვის, განვითარებისთვის. თეატრს დიდი მნიშვნელობა აქვს. მწიგნობრობა ცხოვრებას უერთ გვაუერებინებს, — თუ ესე ითქმის, — თეატრი კი თვალთა, იმიტომ-რომ ცხოვრების ავ-კარგიანობას თვალ წინ გავვიტარებთ ხოლმე. თუნდ ეგეც არ იყოს დიდი რამ არის ჩვენისთანა ხალხისათვის, რომ მისს დვიძლს-ენას, მას დღა-ენას ერთი საჯარო ადგილი ჰქონდეს ვარჯიშობისათვის და ცხოველად მოქმედებისათვის. თეატრი ერთ მხრითაც გვიძველის და მეორე მხრითაცა. კარგი იქმნება, რომ ეს ესლანდელი „საზაფხულო თეატრი“ მთავრობას გამოეპსთხოვოთ ქართულისა და სომხურის წარმოდგენათათვის.

ჩვენ შევიტყუეთ, რომ ესლანდელი ტფილისის მასწავლებელი იყოფა: ეახან-ბორჩალოსაგან თურმე ერთი ცალკე მასწავლებელი უნდა გაიძარტოსო, თავისის ცალკე მასწავლებლის უფროსი ჰქვანდესო და თავისი ცალკე მასწავლებლის გამოკეობა დაუწყესდესო. ჯერ ხანად ეგ გაყოფა დროებით იქნებაო. დიდი-ხანისა საჭირო იყო ამგვარი განკარგულება, იმიტომ-რომ ტფილისის მასწავლებელი მეტად დიდია და ამისგამო მოკვლა მისი ერთს უფროსს მასწავლებელს უძნებდა. ტფილისის

უკმდი მთელის გუბერნიის მეოთხედზე მეტია (26 1/2%), ცნობა ათას სამას ოცდა ორი (9,322) ოთხ-კუთხე ვერსტის ანუ 192 1/2 ოთხ-კუთხე მილის სიგრძე უჭირავს; სამჯერ მეტია დუშეთის მასწავლებელი, (78 ოთხ-კუთხე მილია), ორჯერ მეტია სიღნაღის მასწავლებელი (98 ოთხ-კუთხე მილია), ორჯერ მეტია ახალციხისა და ახალ-ქალაქის მასწავლებელი ერთად (99 ოთხ-კუთხე მილია), კარგა მეტია გორის მასწავლებელი (123 ოთხ-კუთხე მილია), აგრეთვე მეტია თელავისა და თიანეთის მასწავლებელი ერთად (145 ოთხ-კუთხე მილია), მცოვრებთა რიცხვი ტფილისის მასწავლებლისა ოც-და-ათი ასეულია (30%) მთელის გუბერნიისა, ესე იგი, თითქმის ერთი მესამეა. თუმცა ისე მჭიდროდ არ არის დასახლებული (მვიდს ოთხ-კუთხისანს ვერსტზედ მოდის რვაას თვრამეტი (818) სული, როგორც სხვა მასწავლებლები, მაგრამ მით უფრო მძნელი მოსავლეა, რადგანაც მცხოვრებნი დიდს სივრცეზედ არიან გაფანტულნი.

გაზეთის „კავკასიში“ დაბეჭდილია მთავრობისაგან დამტკიცებული ფასი სახალხო მარტილისა კავკასიის ამიერ მხრისათვის: მარტილის ქვა ფუთი სამი შაურია, ფხენილი მარტილი ფუთი რვა კაპეია.

შეტებურლის ბირჟის გოფ-მაკლეერის სქემიდანა მხანს, რომ ქუთაისის საადგილ-მამულა ბანკის გირავნობის ფურცელი 1-ს თებერვლიდან გამოჩენილან ბირჟაზედ გასასყიდლად.

ერთი რუსის გაზეთი (Финансовое обозрѣние) გვაუწყებს, რომ ბაქოს გარემოში ორი შაქრის ქარხანა შენდებოა, ერთი ბაილოვისა და მეორე ზივის ზღვისუკრესთანაო. ამ ქარხანებში შემის მაგიერ თურმე ნავთი უნდა იხმარონ; შაქრის ლერწამი მიზანდარანიდამ უნდა ზიდონო. ან ქარხანების შაქარი ერთობ აზიის ბაზრებისათვის არის დანიშნულიო.

„კავკასიის“ 46 №-ში წავიკითხეთ წიგნი რედაქტორთან მიწერილი უფ. ლიხახოვის მიერ, რომელიც კავკასიაში ქრისტიანობის აღმადგენელის საზოგადოების სასწავლებელთ ინსპექტორია. ამ წერილში უფ. ლიხახოვი ცდილობს დაამტკიცოს, რომ

ქართულის ენისათვის მას არა ვითარი დაბრკოლება არ მიუცია და კიდევაც გავზავნა სასწავლებლებში იანვრის შემდეგ ქართული სახარება და „დედა-ენა“. ეს ფიცი კი გუწამს, მაგრამ ბოლო გვაკვირებს. აი ამ საგანზე რასა გვწერს ფებერვლის დამდგეს ერთი სახალხო სასწავლებელთან ახლო მდგომელი ჰირი, რომელსაც არა ვითარი მიხეზი არა გვაქვს, სიტყვა არ დაუჯეროთ: „ამასწინეთ აქ იყო ღიხანოვი, რომელიც სტრეფეცკის მაგივრად არის დანიშნული, და ეს სიტყვები უბრძანა მასწავლებლებსა: „დაანებეთ თავი თქვენს ენას, ჯანაბას დაიკარგოს“. — სამშობლო ენისათვის უროკები არ არის დადებული, და სახელმძღვანელო წიგნები სასწავლებლებში არ მოიძებნება. — დედ-მამანი მაგრე რიგად არ თანაუგრძობენ სასწავლებლებს იმ მიხეზის გამო, რომ დედა-ენას არ ასწავლიან, რის გამოთაც თავში მტკიცედ უხისო გლეხებს ის ჰხაზრი, რომ სალდათათ წაუვანა უნდათ ჩვენი შვილებისა და ამის გამო მარტო რუსულს ასწავლიანო.“ რაც შესება სახარების და „დედა-ენის“ გავზავნას თებერვლის გასულს, ეგ მართალია, მაგრამ ათიოდე ეგ ხემწლიარის მიწოდება სასწავლებლებში სადაც ორასამდის ქართული ბავშვი სწავლობს, რაიმე ხელმოსაჭიდებელ საბუთათ თუ გამოდგება, თორემ ენის სწავლას კი ეს, ცხადია, ვერას დაეხმარება.

ლემსნი თ. ალემსანდრე ჭავჭავაძისა.

I

ეს სოფელი საშეო მნელი, მხვენებელი ჭმუნვის ალთა! არ ვიძუებით, მისევე ვპსტირით, ვით წინად-მგრძნი მომა-
ვალთა,
მოვიზდებით წიგნის კითხვით არ გავვიშრობს მწურთელი
თვალთა,
ჟამი გვიროკს, იგი ვვიძანს, შეუდგით სიბრძნის კვალთა.
რა ჰანასა შევალთ, ახლად ჰირი უფრო გვემრავლებს:
თვალი გულის ჰსცვლის, გული გრძობას, გრძობა ტრფო-
ბას ემსჭვალვების,
სახე რამე სავარელი დაგვატყვევებს თვის მებრ ნების,
და ვლან მგვიქმს ჰატიმარად, მკუნსარად და მოქმელად ვების.
ოდეს შევალთ სასა სრულსა, მაშინ კვლავცა სხვა გვაქვს წუხვა:
არა ვჰკმაობთ სეკმაოთა, ნდომა ჩვენი უსომ, უხვა;
გვსურს დიდება, გვსურს ჰატვი, გვსურს სახელის განთქმა,
ქუხვა;
რა ვერ ვპოვებთ საწადელსა, შეგვექმნების მურით ჭმუნვა.

ოდეს წელთა ტვირთის ზიდვით ქედსა მშვილდებრ მოვიზ-რებით, ეოფელთავე მოვაგდებით, სხე გვეცვლების გრძობის კლე-
ბით,
სიკვდილისა წინა-მძღვარად მოვლენ სენი მახვილ-ღებით, მათგან ერთი გვექმს და გვეტვის, „ახით ნაშენო, მოკვდიოთ ვებით!“

II

ეჰა ჩემო ოცნებაჲ, კვლავ რად წარმოძვინე და დასი მცნობთ ჩვენებათ უბრალოდ რად მოძვინე? რად მიჩვენებ სახესა წარსულთა მათ ნუგეშთა, — ერთხელ ჩემის სიცოცხლის ნაზად დამატკობელთა, რომელნიცა მე ბედმან უწვალოდ დამითრგუნა და ვლან მე მარად მტირალს მცირედიც არ მიბრუნა.

ნუ მიტყვებ, ოცნებაჲ, მომეც ძველნი ხილვანი, მომეც მე ძველნი ცრემლნი და ძველნიცა ოხვრანი; წარსულისა სიცოცხლის ნიაფი კვლავ დამქროლე და დამაშვრალს სულსა ჩემს სიტკობ მით განუახლე. გვედრებ, ნულა მშორდები, განმიგრძე სიხარული, რომე ხსოვნითა ოდენ დავიტკობო წელული გული.

ცხოვრება და კანონი.

წერილი მესამე.

ჩვენ წინა წერილებით ვცდილობდით დაგვემტკიცებინა, რომ წილხედ-ჭერა მამულისა: 1) მიხეზიანი და სადავიდარაბო უფლება-მოვალეობაა ორთა წოდებათა შორის; 2) ჩვენის ხალხის ჩვეულებასედ არ არის აღმოცენილი იმ სახით მაინც, რა სახითაც იგი გლეხთა განთავისუფლების დებულებამ ჩვენში შემოიტანა; 3) ეკონომიურის მხრით, თუძნა ემობასედ ბევრად უკეთესია, მაგრამ მაინც მავნებელია; 4) მიწის-ჭერაში ჩვეულება ეველა სხვა ძალასედ მტკიცეა, თვით რჯულია და 5) ამის გამო ჰირველი და უზირატესი ეურადდება მიქცეულ უნდა იქმნას ჩვეულებასედ, როცა მიწის-ჭერის შესახებ რაიმე ცვლილება საჭიროდ დანახულია.

რომ ნაქმვის მიწის-ჭერის შესახებ ცვლილება საჭიროდ დანახულია თვით მთავობისაგანაც, —

(*) აი ნაძელი სიტყვები 172 მუხლისა: „კაკასის ნაქმვისა მიენლობა დასდვას კანონნი მოყვისათვის ცნობაში გარდასახლათ რაოდენობისა მიწისა მოსავლით. გლენთა მინდვისა მიწათგან და ძალთგან; გარდასახლანი ესენი დაფასდეს ფულად შეთანასწორებით ადგლობრივთა მოთხოვნებთა ნაძედლისა მოსავლათა ღირებულობისა და დაწესდეს ამ დაფასებით გარდასახლად მოხსენებულთა მინდვისა მიწათა და ბლათთისა.“

ამას ცხადად გვიმტკიცებს 172 უხლი (*) გლეხთა განთავისუფლების დებულებისა. მაგ მუხლშია გამოცხადებული მტკიცე განზრახვა მთავრობისა მიქცეული მასზედ, რომ წილზედ-ჭერა მამულისა — ეგ სადავიდარაბო, წინადაც განუსაზღვრელი დალა ერთს გარდაკვეთილ გარდასახად იქცეს. ეს განზრახვა ამ მხრით და მხოლოდ ამ მხრით ეთანხმება ჩვენის ხალხის ჩვეულებასა, რადგანაც წინა წერილიდამ ვიცით, რომ ჩვენში თითქმის ყველგან დალა გარდაკვეთილი ჰსწარმოებდა და არა საწილო. როგორ უნდა მოვიდეს ეს აღსრულებამი? დებულებამი მოხსენებულა, რომ: 1) ჯერ უნდა წესი დაიდოსო მასზედ თუ როგორ მოიყვანონ ცნობაში აწინდელის წილადობილის დალის რაოდენობა; 2) მერე ადგილობრივის გარემოების მიხედვით ეგ რაოდენობა დალისა ფულად დაფასდესო და 3) მას შემდეგ ნაემგვის გარდასახადი დალა ერთობ ფულად განისაზღვროსო, ესე იგი, ჩვეულებრივი მიწის მოსავლით გარდასახადი მანტად გადიქცესო.

ამ კანონ-მდებლობას რომ თვალი დავაკვიროთ, ერთს განსაკუთრებით დირსებას ვიპოვით. აქ ცხადად გამოხატულია მთავრობის გულითადი მეცადინეობა, რომ ეს აუცილებელი ცვლილება ორივე მხრისათვის სამართლიანად მოახდინოს. ამაში მთავრობას ეოველივე ჩვენი თანაგრძნობა ეკუთვნის. მაგრამ, ჩვენდა სამწუხაროდ, მთავრობისაგან აღნიშნულის გზით განზრახული მისგან ცვლილება აუსრულებელია. ამას ამტკიცებს ის თვალსაჩინო მაგალითი, რომ აი მეცამეტე წელიწადი მიდის და ამ მხრით საქმის წინ წაწვეისათვის არავის არც ხელი გაუხმრევა, არც ერთი ბიჯიც არ გადადგამს. ჩვენის ფიქრით, თუნდა მოეწადინებინა ვისმეს, აუარებელი დაბრკოლება წინ დახვდებოდა და ჰირველის ბიჯის გადადგმასზედ გულს დააჯერებდა, რომ აღნიშნულს გზაზედ სულა ეოვლად შეუძლებელია. ჩვენ ვერ მოგვიფიქრებია რა წესი უნდა იყოს იმისთანა, რომ სახსავ-მიწისა და ვენახის მეოთხედი, ანუ სათიბის-მიწის შესამედი ცნობაში მოიყვანოს და ეს მოყვანილი ცნობა მართალი და უტყუარი იყოს. აქ, ჩვენის ფიქრით, ერთს რასმეს შეეძლო შველა: მას რომ ცნობილი იყოს ვის ვისგან რამდენი რგებია მეოთხედობილად ამ ცამეტს წელიწადში და მერე რიცხვთა შუა ანგარიშით კაცს გამოეყვანა თვითვეულის მეტატონისათვის და თვითვეულის ნაემგვისათვის მაგ წილადობილის დალის რაოდენობა. განა ეს შესაძლებელია? ან ერთმა მეტატონემ, ან ერთმა ნაემგვმა იცის ეგა? თუნდ იცოდნენ კიდევ, — რამოდენა ხანი უნდა, რამოდენა კაცი, რომ თვითვეულის მეტატონისა და თვითვეულის გლეხისაგან ეგ ცნობა მოეკრიფათ და

საბუთიც მოეთხოვათ. უამისოდ ხომ არა რაიმე ცნობა დასაჯერი არ არის და არც იქნება. თუ ეგრეა, განა ამ გვარად ცნობის შეკრეფას ბოლო მოეღებოდალა როდისმე? არ გვგონია.

ვჰსთქვით რომ შეუძლებელი შესაძლოა, ვჰსთქვით რომ რაოდენობა ცნობაში ასე თუ ისე მოყვანილი იქმნას, მას შემდეგ ერთი სადავიდარაბო — იმ რაოდენობის დაფასება იქმნებოდა. ნუთუ ეს ვისმე ადგილი ჰგონია? ფასის აწვე-დაწვეაზედ ათასი მიზეზი მოქმედობს. ეგ მიზეზნი დღეს ერთია, ხვალე სხვა. ადგილობრივის გარემოების მიხედვით ეგ უნდა მოხდესო, ამბობს კანონი. რა რიგად შედ-მიწვევით უნდა აღინუსხოს ეგ გარემოება, რომელიც მრავალ გვარია, რა რიგად შედ-მიწვევით უნდა დაიდვას სასწორზედ ეოველი იგი, რომ ამ შემთხვევაში არც მწვადი დაიწვას და არც შამფური. სად არის ამის დონისძიება? მერე დღეს დადგენილი ფასი, დღევანდელს გარემოებაზედ დაფუძნებული ხვალაც ისე იქნება? ვის შეუძლიან ამისი თქმა? ვის შეუძლიან ჰსთქვას, რომ ამ შემთხვევაში ან მეტატონე არ დაჰკარგავს და ან გლეხი? თუ ასეა, მაშ მაგ დაფასებაში სამართლიანობაზედ იმედს უნდა გამოეყვანოთ. თუ სამართლიანობა არ იქმნება, მაშ ან გლეხს რა გაუძთელებს ნატკენს გულს, ან მეტატონესა? სამართლით მოჭრილი ხელი არ მეტკინებაო, ამბობს ჩვენი ქართველი კაცი. ეურადღების დირსია ამისთანა რწმენა ხალხისა, თვით დალის ფულად ქცევა, ესე იგი, მანტის დადგენა მიწის-ჭერაში დიდად გაუძნელებს გლეხს თავისის მოვალეობის აღსრულებას და ნაბატონარსაც არას შემატებს. ჰირველი, იმიტომ-რომ დალის ხდა ფულად ჩვენს ჩვეულებაში თითქმის არა ეოფილა, გარდა ორიოდ მაგალითისა, რომელიც მხედვლობაში არ მიიღება, და მეორე, იმიტომ-რომ ფული ძნელად ჩაუვარდება გლეხსა, რომლის სიმდიდრე დღესაც ფულიანობით კი არ იხოდება, არამედ ჰურისა და ღვინის ნეტ-ნაკლებობითა, ესე იგი, მიწის მოსავლითა. თუნდ ეგეც არ იყოს, ჩვენ ვერ მიმხვდარვართ — რა საჭიროება მოითხოვს, რომ სულადით გარდასახადი ფულად იქცეს? საქმე მაგ გარდასახადის განსაზღვრაა. რაკი ეგ განისაზღვრება, მაშინ ეოველივე წილადობილის დალის მავნებელი შედეგნი მოისპობიან ცოტად თუ ბევრად და ამაში სულადით გარდასახადს, თუ ფულად გარდასახადს არა ვითარი შედ-მოქმედება არა აქვს. თუ ესეა, რად უნდა ტყუილ-უბრალოდ შეიბრეოს ჩვეულება, რომლის მეოხებითაც გლეხი დღეს აქამომდე დალას თუ კულუსს მიწის მოსავლით იხდიდა და ფულით გარდასახადს ერიდებოდა. ჭირი ხომ ჭირია, მაგრამ ჩვენი ხალხი ამაზედაც ამბობს, რომ შეჩვეული ჰსჯობია შეუჩვევარსაო.

ერთის სიტყვით იმ გზით და სახით, რა გზითაც და სახით ნახვენებია დებულებაში გლეხის აწინდელის გარდასახადის გადაკვეთა ჯერ შეუძლებელია და მერე თუნდაც შესაძლო იყოს, ერთს მხარეს მოვალეობას უძძიმებს და მეორეს ამით არას მატებს. ჩვენ ამით იმის თქმა კი არ გვინდა, რომ წილზედ-ჭერას შეეღა არა აქვს, არსაიღამ მოეველება. შეეღა აქვს და ძალიან ადვილიცა, ოღონდ კი მივმართოთ ჩვეულებას და იგი დაგვანახებს ხსნის გზასა. თუ ამ მხარედა მხარე, მასრა და მასრა მანინა ამ შემთხვევაში დიდს ერთ-ივერობას და ერთ-გვარობას წარმოგვიდგენს. არ არის მხარე, არ არის მასრა საცა დღიურზედ გადაწვევტილის ზომისა და დადგენილის სახის დალა არ ჰსწარმოებდეს. სად როგორი ჩვეულებაა, სად რა სახის და რა ზომის დალაა – ეგ ადვილად საცნობია, იმიტომ-რომ ეგ ადვილობრივ დიდმა და ჰატარამ შეუცდომელად იცის. გამოიძიონ ეს, ცნობაში მოიყვანონ ჩვეულებით დადგენილი დალის რაოდენობა და სახე და უოველ ამის კვალად გადაკვეთონ აწინდელი წილადობილი დალა თავ-თავისის ადვილის მიხედვითა. არც გლეხი იწვეს ამასა და არც ნაბატონარი, იმიტომ-რომ მათს გარემოში მწარმოებელს ჩვეულებაზედ იქმნება უოველივე ეს დამყარებული და ამით არც მწვადი დაიწვიოს და არც შამფური.

ეს უოველივე რაცა ვჰსთქვით, მხოლოდ მინდვრის მიწებს შეეხება და ჩვენის ფიქრით, ვენახების თაობაზედ უფრო ადვილად შეიძლება საქმის გათავება. აქ ჩვეულებამ თავისი ჰქმნა კიდევ და ამ ჩვეულებას თუ გარედამაც ხელი შეეწყო, არ გავა ხუთი, ექვსი წელიწადი, რომ ნაემკენი ვენახების ჰატრონად შეიქმნებინან. ჩვენში ჩვეულება იყო, რომ ვინც სხვის მიწაზედ ვენახს გაამენებდა, ნახევარი გამმენებელისა იყო და ნახევარი მიწის ჰატრონისა. აქაც ჩვეულებამ დაგვიბტკიცა, რომ მიწის-ჭერაში უძღვევლია. თითქმის მთელი კახეთი მორიგდა გლეხობას ვენახების თაობაზედ მაგ ჩვეულების წინამძღომელობითა და ძალითა, თუმცა აქაც მეოთხედი იყო კულუხად დაწესებული მთავრობისაგან, მაგრამ არც ნაბატონარმა ინდომა ეგ და არც ნაემკემა. აიღეს მათ და უდრტვინველად, უდავიდარბოდ, მშვიდობიანად ვენახები მუასედ დაიქვეს, და ამ რიგად გლეხი ვენახის ჰატრონად შეიქმნა. ამ გვარი მორიგება წენარ-წენარად გადადის ტფილისის გუბერნიის სხვა ადგილებშიაც. ამაში შესანიშნავი ის არის, რომ გლეხი უფრო ეტანებოდა ამ გვარად საქმის გათავებას, ვიდრე ნაბატონარი; დღესაც გლეხს უფრო უნდა მაგ გვარად საქმის გათავება ვიდრე ნაბატონარსა. ნაბატონარი ამ შემთხვევაში უკან იწვეს იმიტომ-კი არა, რომ ეგ საზარალო ეგონოს. არა, ნაბატონარმა კარგად იცის, რომ აქ არა ეკარგება რა, რადგანაც იმ ნახევარს

ვენახისას ეველა სანახევროდ აიღებს და ნახევრიდამ ნახევარი იხვევ იმ მეოთხედს შეადგენს მთელიდამ. ამაში მოგებასაც ხედავს მით, რომ თავის წილს ვენახს თვით უვლის და სამფოთველი გლეხთან არა აქვს რა. მაგრამ ერთი რამ აბრკოლებს, სახელდობრ ისა, რომ წვრილ-წვრილი ნაჭრები შეხვდება სხვა და სხვა ადგილას გაფანტული. ამით მოვლა და თვალ-ურის ჭერა უძხველდება. მაშასადამე რომ ამ საქმეს ნაბატონარისაგან დაბრკოლება არ მიეცეს საჭიროა – ნაბატონარს ღონისძიება მიეცეს რგებული ვენახების ნახევრები ერთს ადვილას შეაგროვოს. ამისათვის გაცვალა-გამოცვალა ვენახებისა უნდა გადავიღებულ იქმნას. იმგითად არის რომ ნაემკეთა ვენახები სახასო და საეკლესიო გლეხთა ვენახებში ჩანხირებულ არ იუვენ და რადგანაც სახასო და საეკლესიო გლეხთა ნება არ აქვსთ ვენახების გაცვლისა, ამის გამო ერთს ადვილას მოგროვება ვენახებისა თითქმის შეუძლებელი ხდება. რომ ამ გვარს მორიგებას ფეხი აახეარებინონ იქ, საცა ფეხი ადგმული აქვს კიდევ, როგორც კახეთში და ფეხი აადგმვინონ იქ, საცა ჯერ ფეხიც არ აუდგამს, საჭიროა მთავრობამ ნება მიანიჭოს სახასო გლეხს, რომ საცა ხელს მიჰსცემს, დაუბრკოლებრივ შეუცვალოს ნაბატონარს და ნაემკეს ვენახები ურთიერთ შორის მორიგებითა. ამისათვის მთავრობამ ერთი საერთო განკარგულება რომ მოახდინოს დიდს შემწეობას მიჰსცემს ნაემკესაცა და ნაბატონარსაცა.

გამოიცვლება 172 მუხლის ძალითა აწინდელი წილადობილი დალა და კულუხი თუ არა, მაინც და მაინც ამას ვიტყვით, რომ ეს არ არის გვირგვინი ბატონემობის საქმისა. ეგ შუა გზაა, უკეთესი მასზედ რაც არის და უარესი მასზედ, რაც სანატრელია. მაგაზედ გაჩერება უოვლად შეუძლებელია. დღეს თუ ხვალე საჭიროება მოითხოვს, რომ გლეხი მიწის ჰატრონად შეიქმნას მთავრობას წინადვე უგრძობია ეს აუცილებელი საჭიროება და მის აცილებისათვის ღონისძიებათ მამულების შესყიდვა დაუნიშნავს.

მთელი კანონ-მდებლობა ამ საგანზედ იმავე საფუძველზედ არის დამყარებული, როგორც საერთოდ რუსეთში. როგორც რუსეთში ისე ჩვენშიაც მაგ კანონებს ეტეობა, რომ კანონ-მდებელთა ორის რასმის ფიქრი ჰქონიათ. ერთი იმის ფიქრი რომ გლეხობა არ ინდომებსო მამულის შესყიდვასაო. ამის გამო გლეხს ვალად დაადვენ, რომ თუ მებატონე მოითხოვსო, უსათუოდ სახსავ სათიბი მიწები და სასახლის ადგილი უნდა შეისყიდო. რადგანაც საფიქრებელი იყო, რომ ამ გვარად ძალიად შესყიდვისათვის გლეხს ფულის სახსარი არ ექმნებოდა, ამიტომაც მთავრობამ დააწესა გლეხს ფულს ვასესხებო 49 წლითა და წელიწადში თავნსა და სარგებელში ათს თუმანზედ გამოვართმევო ექვს მანეთსა, რომლიდამაც ხუთი

სარგებელში წავაო და ერთი თავნძიო. მეორე იმის ფიქრი ჰქონიათ, რომ გლეხობა თავთავის ვადაზედ ფულს ვერ შემოიტანსო და ამით სახელმწიფო ხაზინა იხარალებსო. ამისათვის 49 წელიწადი დანიშნეს სესხის ვადად, თუძცა ასზედ ერთი მანეთი თავნს 37 წელიწადს ასწორებს და იძორებს. აქ თორმეტი წელიწადი მეტია დანიშნული, იმიტომ რომ ხაზინას რაც 37 წელიწადში დააკლდება ამ თორმეტის წლის შემოსატანის ფულით შეისრულოს.

იქნება ამ ორს ჭკუაში მოსასვლელს საგანს რაიმე საბუთი ჰქონდეს რუსეთში, მაგრამ ჩვენში კი არა მგონია, ჩვენი ხალხი თავისის ბინადრობის დიდი და მეკიდრი მოყვარეა. იგი სოფელი საცა მის მამა ჰაზას უცხოვრია, საცა მამა ჰაზის ძელები უმარხია, საცა მამა ჰაზის სალოცავია ჩვენის გლეხისათვის მეტად ძვირფასი რამ არის. დღესაც თუ ბედის ბრუნვას ერთის ადგილიდამ მეორეში ვადმოუსახლებია ვინმე, იმის შვილი შვილინი შვილი და უფრო შორეული შთამომავლობა თითქმის ეოველ წლივ უწინდელის ბინის დასახელებად მიდის, მამა ჰაზის ხატისა და სალოცავის თავჯანის საცემლად დაიარება. ამისთვის არც ხარჯს, არც დროს და არც ვსაზედ სიარულის შრომას არა ზოგავს. თუნდ ეგუც არ იყოს, ვეველსაგან და ვეველგან ცნობილია, რომ მუშა კაცი ეოველთვის იმის ნატვრაშია სადმე ბინა მოიკიდოს, სადმე თავისი საკუთრება იქონიოს და მიწის-მომქმედი მუშა ისე არა ქონებას არ ეტანება, როგორც უძრავსა, ესე იგი, მიწასა, ადგილ-მამულსა. ამ გვარებში ნამეტნავად ჩვენი გლეხია ღირს-შესანიშნავი. თუ კი თავის ახლო-მახლო მამულს როგორმე შეიგულებს, თავს დაიგირავებს, ცოლ შვილს დაატევევებს ხოლმე, ვალში, ვანში ჩავარდება და მამულის სეიდვის შემთხვევას კი არ დაჰკარავს. ჩვენებური გლეხი წელს გაიმავრებს თუ არა, მარტო იმის ნატვრაშია, რომ მამული იყიდოს.

რომ ჩვენის გლეხის მიდრეკილება მამულის სეიდვისადმი ძლიერი და დაუძინებელია — ამის დასამტკიცებლად მოვიყვანთ სამს თვალთ-საჩინოს, უცილოს მაგალითს: 1) ჩვენებური გლეხი რაკი მამულის სასეიდლად გაიწევს, მას არა ფასი არ ამინებს უკან არ დაახედვინებს და ამის გამო რასაც გლეხი იმეტებს მამულის სასეიდლად, იმოდენას თავის დღეში სხვა კაცი ვერ გაიმეტებსა. ფასის აღმატებაში გლეხს სხვა კაცი წინ ვერ წაუვა და ვერც შეეცილება. ეს ვეველსაგან ცნობილია. ჩვენ იმის თანა მაგალითიცივით, რომ ასს საყენს სოფლის ცარიელს მიწაში გლეხს ოცი თუმანი მიეცეს. ვჰსთქვით რომ ეს მხოლოდობითი შემთხვევაა, მაგრამ მაინც ვეველამ იცის რომ ჩვენებური გლეხი, რაკი ღონისძიებას ხელთ იგდებს, გიყურის ფასის მძლეველია. ცხადია, რომ ესე გულ უხვად ფასის გამომეტება განსაკუთრებით

გლეხის მიდრეკილებებისაგან არის წარმომდგარი, და აქ სხვა რაიმე ეკონომიური მოსაზრება და ანგარიში არ მოქმედობს. 2) აუარებელი ნასეიდობის ქალღლები წარმოდგინა ჩვენმა ნაემგე-გლეხობამა საგლეხო სასამართლოში დასამტკიცებლად იმ მამულების თაობაზედ, რომელნიც ჯერ კიდევ ბატონ-ემობის გადავარდნის უწინ ევიდნათ, ესე იგი, მაშინ, როცა გლეხების საკუთარი და ამგვარად მექენილი მამულიც ბატონის ნებაზედ იყო მინებებული და ბატონის საკუთრებათ ითვლებოდა, ჩვეულებით თუ არა, კანონით მაინც, და როცა კანონი გლეხს საკუთრების სიმტკიცისათვის მფარველობას არც ჰზირდებოდა და არც უწევდა. რა ძლიერი მიდრეკილება უნდა ჰქონოდა, რომ ამ გვარის წეობილების წინაშე გლეხი მამულის სეიდვაში მაინც უკან არ იხევიდა და მაინც მამულს ეიდულობდა. 3) მარტო ქუთაისის გუბერნიაში, საცა გლეხობა ეველას უფრო ღარიბათ მიგვანხია, ბატონ-ემობის გადავარდნის შემდეგ რვა ათას სამოც-და-ხუთმეტმა (8075) ნაემგეთა კომლმა შეისყიდა თვისი ნატვრი ადგილ-მამულები ნაბატონართაგან და ერთი მილიონი ას ოთხი ათას რვაას სამოც-და-ათი (1, 104,870) მანეთი თავისის საკუთარის ჯიბიდან მიჰსცა, ასე რომ მთავრობის შემწეობაც არ ითხოვა. გერმანიაში ოცდა შვიდს წელიწადში მამევეთაგან მარტო მეოთხედმა ნაწილმა ძლივს დაისხნა თავისი ადგილ-მამულები, ისიც მთავრობის შეწვევითა, და იმერეთში კი (გარდა სამეგრელოლისი) ერთმა მესამედმა 10 წელიწადში გამოისხნა თავისი მამულები, ისიც მთავრობის დაუხმარებლად. ნუ თუ ეს მაგალითები არ ამტკიცებენ მას, რომ ჩვენებურს გლეხში დიდი მიდრეკილებაა მამულის შემენისადმი. აქედამ ჰსჩანს, რომ ის კი არ უნდა ეფიქრათ გლეხი მამულის სეიდვას არ ინდომებსო, ფიქრი მებატონისა უნდა ჰქონოდათ, რომ იგი მამულს არ გაჰვიდდა. ამის წამალი უნდა მოეპოვებინათ. ეველგან ეოველის ხალხის კანონებში ის კი თქმულაო, ამბობს ერთი რუსის მწერალი, რომ სახელმწიფო საჭიროებისათვის, საეოველთაო სიკეთისათვის ძალად ვაეიდვინონ ადგილ-მამულიო და ძალად აეიდვინონ კი — ეგ არსად ვაგონილაო.

ჩვენის ფიქრით, მეორე შიშიც რომ გლეხი ჰირნათლად ვერ გამოვაო მთავრობისაგან ნასესხის ფულის ვადახდაშიო, ჩვენის გლეხ-კაცის აუკარგვიანობაზედ არ არის დამეარებული. ოდონდ გაუადვილდეს გლეხს მამულის სეიდვა, ოდონდ კისერწეოდ ნუ მოეხვევა უხეირო, უხმარი მამულები და ამითი გული ნუ გაუტედება და იგი ნასესხის ფულის ვადახდის თაობაზედ ჰირ-მავად არ გამოვა. სასოფლო ბანკები, თითო ოროლა მაგალითი საადგილ-მამულო ბანკისა ცხადად გვიმტკიცებენ, რომ გლეხნი ვალის მომორებაში უტეუარნი არიან. ეგ იციან არამც თუ მათ, ვისაც გლეხთან გულ

შემატებულად საქმე დაუჭერიათ, არამედ იმათაც ვისაც მათთვის მამასისხლათ ფული უსესხებიათ. ამიტომაც სესხის ჯეროვანს ვადას გადამეტებული თორმეტი წელიწადი, რომელიც წინ მოვიხსენიეთ, მეტი მეტი სიფრთხილად, მით უფრო რომ ეგ სიფრთხილე გლენს აწვევა კისერსედ, მაშინ როდესაც იგი მაგის მიხეზი არ არის. დიდი შეღავათი იქნებოდა გლენისათვის, რომ ერთისა და იგივე ვარდასხანად ვალი ოცდა ჩვიდმეტს წელიწადს მოემორებინა და არა ორმოცდა ცხრასა, როგორც ამ ქამად არის დაწესებული.

თუ გლენს მაგისთანა წუგრივი აქვს მამულის სეიდვისაო, თუ მთავრობისაგანაც მამულისათვის საჭირო ფულს ეგრე იაფად მოულობსო (თუძანსე სამი აბაზი თავში და სარგებელში 49 წლის ვადით), მაშ ნაუქვთაგან მამულების დასხნა ეგრე ტაატით რად მიდისო, გვეტვიან ჩვენ. ამისი მიხეზი ბევრია, და მათში არც ერთი იმისთანა არ არის, რომ გლენის ბრალი იყოს. ჩვენ ამ ქამად მარტო უმთავრესს მიხეზებს მოვიხსენიებთ.

კანონით ნაუქვსა ორის გზით შეუძლიან მამულის სეიდვა: ერთი — თავისის ფულით მთავრობის შეუწევნელად და მეორე — მთავრობისაგან ნასესხის ფულითა. გლენი ერიდება თავისის მამულის დასხნას საკუთარის ფულით, იმიტომ რომ ბევრს მაგალითებს ხედავს, რომ ამ რიგადაც მამულის შექმნისათვის კანონიერის სიგელის გამოტანა უძნელდებათ და უგვიანდებათ, რადგანაც ამ გვარად სეიდვაშიაც მომრიგებელი შუამდგომელი (Мировой посредник) და ერთობ საგლენო გამგეობა არ ვიცით რისთვის ერევა (*) და უამისოდაც რთულს საქმეს სიგელის დამტკიცებისას საზოგადო კანონისამებრ უფრო აძნელებს. მაგალითებრ, თვით მთავრობას ცნობილი აქვს, რომ ქუთაისის საგლენო გამგეობას თითქმის 1877 წლამდე არც ერთი ამგვარი სიგელი არამც თუ დაუძტკიცებია, არც კი განუხილავს, ხუ დავივიწიებთ, რომ 8075 კომლის სიგელი მაინც უნდა იყოს ქუთაისის გუბერნიამი ამ ქამად. რასაკვირველია, გლენ-კაცობას ამ გვარი საქმის გამხელება და დაგვიანება, ყოველს ხალისს თუ არ მოუკლავდა, სეიდვის სურვილს მაინც და მაინც დიდად შეუქვსებდა.

საკვირველია, რომ მთავრობის შემწეობით სეიდვას გლენი უფრო ერიდება, თუძნა, ადგილობრივის მიხედვისა კვალად, მთავრობა ბევრით იაფად აძლევს გლენს სესხსა. ამისი მიხეზი ის არის, რომ სესხის გადასახდელად ურთიერთის თავ-ღებობაა კანონად დადგენილი.

(*) იხილეთ: Приложение нъ 17 (примѣч, 2) наказа по выкупной операции въ Тифлисской и Кутаисской губерніяхъ მუსლინი: 8, 9,

ეგ ჩვენებურის გლენის ჩვეულების ზირ-და-ზირ წინააღმდეგია, წინააღმდეგია მისის მეურნეობის გამართულობისა, მისის ეკონომიურის მდგომარეობისა და მოწეობილებისა. რუსეთში მაგას თავისი ადგილი აქვს და თავისი ჯეროვანი საბუთიცა. იქ მამულების საერთოდ-სასოფლოდ (мирское) მფლობელობა არის და საერთოდ-სასოფლოდ მფლობელობას საერთო მოვალეობაც მოსდევს. კარგია თუ ავია საერთოდ-სასოფლოდ მფლობელობა მიწისა ჩვენ ამის გამოძიებაში არ შევალთ. ჩვენ მხოლოდ ამას ვიტყვი, რომ ურთიერთის თავღებობა უსაბუთოა, იქ სანა საერთო თანა-სწორი მიწის მფლობელობა არ არის. ლაველე ამბობს, რომ ურთიერთის თავღებობას მაშინ აქვს ადგილი და საბუთი, როცა მიწის საერთოდ მფლობელობიდან არის წარმომდგარი. ჩვენში მფლობელობა ადგილ-მამულისა, მეურნეობის გამართულობა, ეკონომიური მოწეობილება კომლეულია, განსაკუთრებით საოჯახოა და არა საერთო-სასოფლო. ამის გამო ჩვენში ურთიერთის თავღებობას მარტო მოვალეობის თვისება აქვს გლენისათვის. და რაც მაგ მოვალეობას უფლება მოსდევს, იმ უფლებას კი ჩვენებური გლენი მოკლებულია. რადგანაც ჩვენს დებულებაში ისევ ის ჩვეულებრივი კომლეული მიწის-მფლობელობაა ჩვენის გლენის მდგომარეობის დედა-ბოძათ მიღებული, ამის გამო არავითარი საბუთი არ იყო, რომ ურთიერთი თავღებობა შემოეღოთ და ვალის ხდა კომლეულობით არ მოესაზრათ. ჩვენებურს გლენს არ ესმის და, სწორედ გითხრათ, ვერც ვაიკებს რისთვის უნდა იხადოს სხვის მაგიერი ვალი, მაშინ როდესაც იმ სხვას თავისი საკუთარი ბინა აქვს, თავისი მიწა და ქონება; იმ მიწასა და ქონებაზედ თვით არა ვითარი უფლება არ მიუძღვის არც საზოგადოებრივი, არც კერძობრივი. ერთობ, ეგ ურთიერთის თავღებობა დიდად აძინებს გლენსა და მთავრობის თავღებობა დიდად აძინებს გლენსა და მთავრობის კეთილ განზრახულს შემწეობაზედ ხელს ალებინებს. გლენს ამას ვარდა კიდევ ის აფხთობს, რომ საზინასთან საქმის დაჭერა ეძნელება. მრავალის მაგალითით გული დაუჯერებია, რომ მოთანამდე ზირთა გულმოდგინებისაგანამო, საზინის ვარდასხანადი ერთი აბაზი სშირად მანეთად დაჰსჯდომია.

თუ ეს არ იყოს რად უნდა ერიდებოდეს გლენი მთავრობისაგან ვალის აღებას? რომ ერიდება ამის მაგალითად იმას მოვიყვანთ, რომ იმერეთში გლენ-კაცობამ ერთ მილიონზედ მეტი ფული მისცა თავის მამულების დასახსნელად, ისე რომ მთავრობას ერთი გროშიც არ ესესხა, თუძნა ტფილისის გუბერნიამი ათას ორას ოცმა (1220) კომლმა გამოიხედა მამულები და ამისათვის მთავრობისაგან სამას თოთხმეტი ათას ცხრას ოთხმოცდა ხუთი (314,985) მანეთი ისესხა,

მაგრამ ამთავ კი გამოუცნადებით სურვილი, რომ ეგ ფული სულ ერთბადა შეიტანონ ხაზინაში. (*) გულდაჯერებულნი უნდა ვიყვნეთ, რომ ამ ორს შემოსენებულს შემთხვევაში გლეხი ვალის აღებას არ გადაურჩებოდა და იმაზედ იაფად, როგორც მთავრობას განუზრახავს, სადიშოვის გლეხი მაგ ვალსა? არსად, და მაინც, როგორც ეტეობა, გლეხ-კაცობა მამასისხლად ვალის აღებას უფრო რჩეობს, ვიდრე ხაზინისაგან დიდის შეღავათით ხელის გამართვასა.

ეველანზედ უმთავრესი მიზეზი, რომელიც ნაშემოთა მამულების დასხნას ხელს უშლის და დიდად აბრკოლებს, ის არის რომ ნაშემო მამულს ვერ იყიდის, თუ მებატონე ამას ვერ მოიწადინებს. ამ საგანზედ ჩვენ ჩვენი აზრი შემოდ გამოჰხსნათ. აქ მხოლოდ აღვნიშნავთ თუ რა აბრკოლებს, რომ აქამომდე ეგ წადილი იმოდენად ფეხ-ადგილი არ არის, რამოდენადც სასურველია. აი ჩვენის ფიქრით, რა აბრკოლებს: ზოგი მებატონეა დღესაც, რომ მისი დღეობაა, როცა გლეხი მასთან სახვეწრად მოვა და მიძიდ თავს დაუკრავს. აწინდელი მიზეზით სასურველია მათ შორის ამ თავ-მოყვარეობას ცოტად თუ ბევრად ხელს უმართავს და მებატონე ამით კმაყოფილია. ბატონ-უმობაში დაბადებულს, ბატონ-უმობაში გამოზდილს მებატონეს, რასაკვირველია, ეძნელება, გული ეთანადრება, რომ მის გარემოებო ბატონობას ავალა აღარა აქვს და ფიქრობს, რაკი წუჯლს მიუყვარო, ხავს მაინც მოუჭიდო. ხავსათ კიდევ მიზეზიანი მეოთხედობა გაუხდია და ამას მაგრად ეჭიდება. ჩვენდა სასახელოდ, ამისთანანი ბევრნი არ არიან. ზოგი მებატონეა რომ თუძნა დებულების ოქმში მეოთხედობა მოუხსენებია, მაგრამ ამ მიზეზიანის მოვალეობის შემწეობით გლეხი იქამდე მიუყვანია, რომ იგი ძალა-უნებურად მორიგებია მებატონეს შინაურულად, სიტყვით და უწინდებულად გაუბერავს თავი, ესე იგი, გარდა გარდაკეთილის ღალისა და კულუხისა გლეხს მებატონისათვის მუშაობაც უკისრნია. რასაკვირველია, ამ გვარის მებატონისათვის მამულის გასეიდვა, რომელიც გლეხის სრულს განთავისუფლებას მოასწავებს, სანატრელი არ იქმნება, რადგანაც ამით მოიხზობა ის მიზეზი, რა მიზეზითაც დღეს გლეხი ძალა უნებურად ბეგარასა უწევს. ზოგი მებატონეა და, ჩვენდა სასურველოდ, მომეტებული ნაწილიც, რომ მამულის გაჰსეიდვა უნდა და მარტო იმისთვის არ აცნადებს სურვილს, რომ ეშინიან დავიწუბო საქმესო, ტყუილ-უბრალოდ გავუბძიო, თრევას და ხარჯს ვუღარ გაუყვალო და ბოლო კი არ მოეღებო. ორს ზირველს მიზეზს კბილს მოჰსჭრის ის, რომ, შემოსენებულის 172 მუხლის ძალით, აწინდველი წილადობილი

გლეხის გარდასახადი ეოველგან მალე გადაიკეთოს და განისაზღვროს ადგილობრივის ჩვეულების მიხედვითა, — და მესამეს კი ის, რომ ერთობ უსაბუთოდ რთული და დაუბოლოებელი წარმოება მამულის დასხნის თაობაზედ გამარტივდეს და სწრაფად აღსრულებაში მოდიოდეს.

ამ უკანასკნელის მიზეზის მოსახზობლად ამ ახლო ხანებში ჩვენის მთავრობის წინაშე წარდგენილა ახალი წინადადება. ამ წინადადების ქვა-კუთხედი და დედა-აზრი იგია, რომ მთავრობამ ნაშემოთა: მამულების დასხნისათვის იმისთანა რამ ადგილობრივ გამართოს როგორც საადგილ-მამულო ბანკია, საიდანაც გლეხთა მამულის დასხნისათვის ფულის სესხად აღება შეეძლოთ იმავე წესით და ზირობით, როგორც ეგე ეოველი საადგილ-მამულო ბანკია მიღებული. ეს ქვეყნიერებაზედ ახალი ამბავი არ არის, მაგ გვარი წუბილება ევროპაში, სახელდობრ გერმანიაში დიდი ხანია შემოდებული იყო ნაშემოთა მამულების დასხნისათვის და იქ, სწავ იყო შემოდებული, ამ გვარმა წუბილებამ მეტად აახჩარა ბატონ-უმობის საქმის დაბოლოება საუოველთაგო საკეთილოდ. დანიაში 1806 წ. დაწესდა მაგ გვარი ბანკი, ჰესსენ-გასსელში 1832, ჰანოვერში 1841 წ. ნასსაუში 1849 და სხვა. რადგანაც ჰანოვერის ბანკს მოქმედობას მეტად უქებდნენ, ამის გამო. მის ავებულებაზედ და განწუბილებაზედ ზოგიერთს უმთავრესს ცნობას მოვიყვანთ. ჯერ კიდევ 1830 წლიდან, ჰანოვერში გამოთქმულ იქმნა ის აზრი, რომ ნაშემოთა სრულიად განთავისუფლებისათვის ბანკი რამ გამართოს მთავრობის დახმარებითა. ნემენცთა, ჩვეულებისამებრ, ეგ აზრი სინჯეს, გაზომ-გამოზომეს, აიღეს დაიღეს და ბოლოს 1841 წ. აღსრულებაშიაც მოიყვანეს. ბანკი დააწესეს და საგანთ მარტო გლეხთა მამულების გარდასახადის დასხნა დაუნიშნეს. მაგრამ თითქმის იმავე დროს მთავრობამ გამოაცხადა სურვილი და აღსრულებაშიაც მოიყვანა, რომ ეგ ბანკი მარტო გლეხთა მამულების გამოსხნას არ მიჰყვეს და თვისი მოქმედება განაზღვროს, ესე იგი, სესხი აძლიოს ეოველს უძრავს ქონებაზედაც— ნაშემოთა იქნება თუ სხვა ზირისა. ზირველს და მეორეს შემთხვევაშიაც გირაოდ მიიღებოდა უძრავი ქონება. მთავრობამ ნახევარ მილიონი ტალერი (91 1/4 კანაიკია) დაუნიშნა. რომ, თუ ვინცობაა გაჭირვებამ მოითხოვოს, ბანკმა ხელი გაიმართოს. ამ ფულიდამ ბანკს ნება ჰქონდა მოეთხოვნა სახელმწიფო ხაზინისაგან ერთ ხანად 100,000 ტალერი; ხაზინას სარგებლად უნდა ერთმია ათს თუმანზედ სამი მანეთი წელიწადში. ამას გარდა ეოველივე ზახუხის-გება ბანკის მოვალეთა წინაშე თვით მთავრობამ იკისრა. ჰანოვერის ბანკი შინაგანის საქმეთა მინისტრის გამკეობით ჰსწარმოებდა. თვითონ ბანკსა ჰმართავდა

(*) იხილეთ доносение губернскаго по крестьянскимъ-дѣлапъ присутствія отъ 15 Юня 1876 г. № 471.

მთავრობისაგან დანიშნული სამი კაცი, რომელნიც ბანკის მართველობის შეადგენდნენ. მსესხებელთ შორის ურთი-ერთის თავდებობა მიღებულ არ იყო. ამ ბანკში შესანიშნავი ორი რამ არის: ერთი ის, რომ სესხის მოსაშორებლად ერთი ვადა კი არ იყო დაწესებული, არამედ რამდენიმე, მსესხებელის ნებაზედ იყო მიგდებული ან ერთს ვადაზედ დამდგარიყო, ან მეორეზედ. მეორე ისა, რომ რაკი ბანკში მამული გიროდ შევიდოდა, არა რაიმეს კერძობობითსა, მთავრობითსა ან სასამართლოს განკარგულებას არავითარი ძალა არ ჰქონდა იმ მამულის თაობაზედ, თუ რომ იმ განკარგულებას ბანკისათვის რაიმე წარალი და ვნება მოსდევდა. 1841 წლიდან 1850 წლამდე, ესე იგი, ათის წლის განმავლობაში ამ ბანკმა შვიდ მილიონზედ მეტის ფასის (7,249, 779 ტალერი) მამულები დასსწევინა ნაქვევებსა.

ჩვენი ზირდაზირი საგანი, რომელსაც ცოტად თუ ბევრად ამ წერილების სათაური აცხადებს, სულ სხვა არის, ამიტომაც შემოხსენებულს წინადადებას ამ ქამად ჯეროვანად და ვრცლად ვერ გამოვიძიებთ.

ბატონ-უმობის გაუქმებას ჩვენში ზედ მოჰყვა სასოფლო მმართველობის ახალი წესდებულებაცა. ამაზედ ლაზარაკი შემდეგ გვექნება.

მოკლე მოთხრობა სხვა და სხვა სახელ-მწიფოთათვის

ავსტრი-ვენზრია. *) წარსულს წერილში მოხსენებულთა ავსტრი-ვენზრის მცხოვრებთა რიცხვის სქემიდან ჰსჩანს, რომ იმჟერია ერთ გვარ-ტომითის ხალხით არ არის შემდგარი. იგი წარმოადგენს იმისთანა კავშირს, საცათვითვეულს ხალხსთავისისაკუთარიენააქეს, საკუთარიისტორია, საკუთარი მწიგნობრობა, ხასიათი, ჩვეულება, მიღრეკილება და ეოფა-ცხოვრება. ესე ეოველი ერთად ხალხის განსაკუთრებულს სახეს, ანუ უკეთ ვჰსთქვათ, თვისებას შეადგენს. ეგ თვისება, ეგ საკუთარი სახე მეტად ძვირფასი რამ არის ეოვლის ხალხისათვის, იმიტომ რომ იგია შთამომავლობითი მექვიდრეობა ეოველ იმისა, რისთვისაც უღვწია, უბრძოლია მამასა და ზაჰასა. თუ ამ მხრით იგი მამა-ზაჰათა აკლდამაა, საცა მარხია ეოველი საუნჯე და დიდება შვილისა, მეორეს მხრით იგი ნერჯია, რომელსედაც უნდა აღმოცენდეს და აჟავდეს შვილის ბედნიერება. ამის შემდეგ საკვირველი არ არის რომ რცა ერთის ტომის ხალხი მეორე ტომის ხალხს ისტორიის გზაზედ შეხვდება, ძლიერი მაძინვე ამ საუნჯისაკენ ვაიწვდის

მძლავრს ხელს, რადგანაც იცის რომ ჩამორთმევა მაგისი ეოველის ღონის ჩამორთმევაა, და უძლური კი მაძინვე მთელის თავისის ღონით, თავ-გამოდებით მაგ საუნჯეს ზედ-გადეფარება ხოლმე, როგორც რკინის ფარი, რადგანაც მას მაგაზედ მძიმე და ძვირფასი დანაკარგავი არ აქვს რა.

ავსტრიის იმჟერიაში სწორედ ესე მოხდა. ავსტრიის მთავრობამ, რომელიც ნემენცის შთამავლობისაა, განიზრახა თვისი სხვა და სხვა ტომის ხალხი გაენემეცებინა და მით წაეძალა განსაკუთრებული თვისება თვითვეულის ხალხისა. ამისათვის მან გამოდევნა ვენზრისა და სალავიანების სასამართლოებიდან, სამმართველოებიდან და სასწავლებლებიდან გენგერთა და სლავიანთა სამშობლო ენა და ნემეცური ენა შემოიღო, მოსწო ეოველი მათი თვითმოქმედება და თვით-მმართველობა, ჰსდევნიდა მათს თავისუფლებას, მწერლობას, ერთის სიტყვით-ეოველს მას რითაც ხალხი თავის-თავს ხალხათ აღიარებს. მაგრამ ამ გვარი წინდაუნებავი და უღმობელობით აღსავსე საქციელი ძვირად დაუჯდა ავსტრიასა. მან ამით გადიმტერა თავისი ქვეშევრდომი ხალხი ტეუილ-უბრალოდ, იმიტომ რომ თავის განზრახულს საქმეს მაგით ვერ მიჰსწვდა და მტრობა კი მტრობათ დარჩა. ეს გადამტერება, შემოწერომა დევნილის ხალხისა ხალხის გულის-აურა — სხვათაშორის შეიქმნა მიზეზად, რომ ავსტრია 1860 წ. დაამარცხა იტალიამ და 1866 წ. ზრუსიამ კიდევ ასეთი საქმე დაჰმართა, რომ ავსტრიამ თითქმის ორ კვირასაც ვერ გაუძლო ზრუსიის ჯარსა და დამარცხებულმა ზრუსიის წინაშე თავი მოიხარა. ამ მაგალითების შემდეგ თვითონ ავსტრიაც მიხვდა, რომ იმჟერის მშვიდობისა, სიმრთელისა და სიმავრისათვის გულ-აურილი, შემომწერალი ქვეშევრდომი ხალხი საიმედო არ არის და ამიტომაც შეუდგა იმის ცდას, რომ ხელახლად შეირიგოს, როგორმე ხალხის გული მოიგოს. ბევრის ცდისა და ტორტმანის შემდეგ 1867 წ. იმჟერატორმა მიანიჭა იმჟერიას ახალი მთავრობითი წესი, ესე იგი ახალი კონსტიტუცია, რომელიც დღესაც მოქმედებს. ამ წესის ძალით ვენზრია იმისთანავე სახელმწიფო უფლებანი მიიღო, როგორც ავსტრიასა აქვს. ხოლო ზოგიერთმა სლავიანების ქვეყნებმა მარტო თავისი შინაურის საქმეების თვით-მმართველობის, გამკებლობის უფლება შეიძინეს. ამ კონსტიტუციამ სლავიანები არ დააკმაყოფილა. ესენი ცდილობენ ეხლა იგივე უფლება შეიძინონ, როგორც დღეს კონსტიტუციით აქვს ვენზრებსა.

ერთის სიტყვით, ავსტრი-ვენზრის იმჟერია ძალაუნებურად დღეს იმ გზას ადგია, რომელმაც დღესა თუ ხვალე აუცილებლად ფედერაციამდე მანინ

„იერო“ № 2 1877.

უნდა მიიყვანოს, ესე იგი, იმისთანა სახელმწიფო წყობილებამდე რომლის ძალითაც თვითეულს ხალხს იმპერიისას თავისის საკუთარის საქმეების გამკეობა და მმართვეა მის ნებაზედ ექმნება მინებებული, ხოლო საერთო სახელმწიფო საქმეთათვის ექმნებათ საერთო სახელმწიფო მმართველობა, სულ ეველასგან დადგენილი. ეს იქმნება თავისუფალთა ხალხთა კავშირ-ზავობა როგორც ესლა შვეიცარიასა და ამერიკაშია. ესეა, თუ არა, დღეს ავსტრიის სამომარტოეილი ის არის, რომ ეოველი ტომის ხალხი თავისასა თხოულაბს და ამას დაკეაუოფილება უნდა. ავსტრიის ბედი და უბედობა, მისი ძალა, მისი გამძლეობა და არსებობა იმაზედ დამოკიდებულია თუ როგორ დააკეაუოფილებს იგი თვის ქვეშევრდომთა ხალხთა სამართლიანს თხოუნასა.

დღეს მთელის ევროპის წინაშე წამოყენებულია ფუნსე აღმოსავლეთის რთული საქმე და ეს საქმე უმთავრესად სლავიანებზედ ტრიალებს. რადგანაც ავსტრიაში იმოდენა სლავიანები არიან, მეითხველი ადვილად მიხვდება იმ საჭიროებას, რომელიც ავსტრიას ძალას ატანს მსურვალე მონაწილეობა მიიღოს აღმოსავლეთის საქმის გადაწვეტაში.

გერმანია. — ძალიან შესანიშნავი რამ არის ეს გერმანიის იმპერია. მისი კონსტიტუცია, ესე იგი, მისი მთავრობითი განწყობილება, მისი შინაგანი მმართველობითი აგებულება ისეთ ნაირად არა ჰგავს სხვა სახელმწიფოთა განწყობილებას და აგებულებას, რომ საჭიროდ მიგვანია ამ კონსტიტუციაზედ ცოტადრად დაწვრილებული მოთხრობა. *) გერმანია შესდგება 25 სახელმწიფოთაგან: ჰრუსია, ბავარია, საქსონია, ვირტემბერლი, ბადენი, ჰესსენი, მეკლენბურღ-შვერინი, მეკლემბურღ-სტრელიცი, საქსენ-ვეიმარნი, საქსენ-მეინინგენი, საქსენ-ალტენბურღი, საქსენკობურღ-გოტა, ბარუნშვეილი, ოლდენბურღი, ანვალტი, შვარცბურღ-რუდოლ-შტატი, ვალდეკი, რეისნიუმფროსი, რეისნი-უმცროსი, ლიპზე, ლიპზე-შაუმბურღი, თავისუფალი ქალაქები ლიუბეკი, ბრემენი და ჰამბურღი. ამას უნდა მიუძატოთ ელზას-ლოტარინგია, რომელიც გერმანიამ წაართვა საფრანგეთს უკანასკნელის ომის შემდეგ. ის კი უნდა შევნიშნოთ, რომ ელზას-ლოტარინგიას არა აქვს თავისი საკუთარი კონსტიტუცია და ამიტომ ჩვენ არ ჩავთვალეთ იმ სახელმწიფოთა შორის, რომელთაც ურთიერთის მოზავებით დაარსეს ესლანდელი იმპერია. გარდა ამისა ესლანდელი გერმანიის კონსტიტუციაკიდევ შედგენილი იყო, როდესაც

გერმანიამ ჩაიგდო ხელში ელზას-ლოტარინგია. წინაწიწველად უნდა მოვიხსენიოთ, რომ ეოველი წემოხსენებული სახელმწიფო არის, ერთის მხრით, თავისუფალი, სრულიად დამოუკიდებელი ქვეყანა, რომელსაც აქვს თავისი მმართველობა, საკუთარი შინაგანი განწყობილება; მეორის მხრით—არის წვერი-მოზავე იმ განურღვეველის ზავისა, რომელსაც უწოდებენ გერმანიის იმპერიას და რომელსაც, თავის მხრით, აქვს საკუთარი საგანი და დანიშნულება. ერთის სიტყვით, ეველა ამ სახელმწიფოებმა ერთმანეთის მოზაობა დაადგინეს მასზედ, რომ საერთო, საოველთაო საქმე საერთოდ განვავოთო და სხვაფრიუ კი თავისუფალნი ვიქმნეთო. ჩვენ ამ ქამად განვიხილავთ მხოლოდ მას, რაც გერმანიას საერთოდ შეეხება.

გერმანიის ზავსა მინიჭებული აქვს უმაღლესი მმართველობითი უფლება, რომლის წარმოება ეკუთვნის ჰრუსიის კოროლს, გერმანიის იმპერატორათ სახელწოდებულს, და მოზავეთა საბჭოს რომელიც შესდგება გერმანიის თვითეულის სახელმწიფოების წარმომადგენელთაგან. კანონთ-მდებელი უფლება ეკუთვნის როგორც მოზავეთა საბჭოს, აგრეთვე გერმანიის ხალხის წარმომადგენელთა კრებას, რომელსაც უწოდებენ რეიხსტაგს.

იმპერია საერთოდ განავებს მხოლოდ იმ საქმეებს, რომელნიც შეეხებიან ლაშქრობას, იმპერიის ფინანსებს, ალებ-მიცემობას, ფოშტას, ტელეგრაფს, რეინის გზებს, მწიგნობრობას და სხვ. რაც ამ საგნებს არ შეეხება, ეველაფერი მინდობილი აქვს თვითეულ სახელმწიფოს ცალკედ, ისე რომ ეოველი მათგანი როგორც ჰსურს, ისე განავებს. მოზავეთა საბჭო არის შემდგარი, ზავის წვერთა (მათის მთავრობის) წარმომადგენელთაგან. მავრამ ამ წვერთა თანასწორი მონაწილეობა არა აქვთ საბჭოში: ჰრუსიას ეკუთვნის 17 კენჭი, ბავარიას 6, საქსონიას 4, ვირტემბურღს 4, ბადენსა და ჰესსენს სამ-სამი კენჭი, მეკლემბურღ-შვერინს 2, და დანარჩენ სახელმწიფოებს თვითო თვითო კენჭი. ეოველ სახელმწიფოს აქვს უფლება გავზავნოს მოზავეთა საბჭოში იმდენი წარმომადგენელი, რამდენიც კენჭი აქვს მინიჭებული, მხოლოდ იმ ზირობით კი, რომ ერთ და იმავე საგანზედ კენჭი უნდა შეაერთონ ისე, ვითომც ერთი წარმომადგენელი ეოფილა. რასაკვირველია, ეს ასე უნდა მოხდეს, რადგანაც ეოველი წარმომადგენელი წინადვე დრიოკებულია თავის მთავრობის მიერ, როგორ უნდა მოიქცეს მოზავეთა საბჭოში, კენჭი ვის და რას უნდა მიჰსცეს.

ამ საბჭოს ჰრეზიდენტი არის იმპერიის კანცლერი *), რომელსაც ნიშნავს იმპერატორი. როდესაც

(*) გერმანიის სურტე შეადგენს 9,818 თხს.კ. ძილს, რომელზედაც სსწორობის 24,752,554 სული. მათ შორის 37,820,000 ნემენსა, 2,600,000-მდინ სლავიანს, დანარჩენი კი სხვა ტომისა ხალხია.

*) ამ უამად ბისმარკი

კანცლერს რომელიმე მიზეზის გამო, ვერ შეუძლიან მიიღოს მონაწილეობა ამ საბჭოში, მის ზრუნვადგენს და, იგი, თავის ნაცვლად, ვისაც უნდა, იმის ნიშნავს. ამითი არა თავდება ამ საბჭოს უცნაური ხასიათი. ეოველ საბჭოში, ეოველ საზოგადო ერილობაში შემოღებულია, რომ თუ ვინცობაა დადებული რიცხვზედ ნაკლები წევრი შეიყარა, საზოგადოება ვერა საქმეს ვერ განაგებს და მის განახენს კანონიერი ძალა არ ექმნება. გერმანიის მოწავეთა საბჭოში კი სრულებით სხვა ფრივ არის დაწესებული. ერთი წევრიც რო მოვიდეს, მაინც მის განახენს კანონიერი ძალა ეძლევა, ამ შემთხვევაში, ეს ერთი წევრი უთუოდ ზრუნვადგენტი უნდა იყოს, რადგანც უამისოდ კრება უკანონოდ ჩათვლება. ერთის სიტყვით საბჭოში ბურთი და მოედანი ზრუნვისაა. მოწავეთა საბჭოს შეერის უფლება ეკუთვნის მხოლოდ იმჟერატორს. ეს საბჭო და რეისტალი შეიერებიან ეოველ წლივ. მოწავეთა საბჭო შეიძლება შეერილ იქმნას ურეისტალითაცა, მაგრამ რეისტალის შეერა კი შეუძლებელია უიძისოთ, რომ იმავე დროს საბჭო არ იყოს შეერილი.

მოწავეთა საბჭოში ბჭობა საიდუმლოა, ე. ი. უცხო კაცი ვერ დაესწრობა და თვით საბჭოს ზროტოკოლიც ვერ გამოცხადდება არც ბეჭდით და არც სხვა გვარ.

რ ე ი ს ტ ა ლ ი არის მთელი გერმანიის ხალხის წარმომადგენელთა კრება. ეს წარმომადგენელი აღმოიჩინებიან საუოველთაო კენჭის ერთ. მთელი გერმანია განიოფება რამდენიმე არხევანის ძაზრად; 100,000 მცხოვრებ სულსე დანიშნულია ერთი დეპუტატი, ჰატარა გერმანიის სახელმწიფოს, თუნდა მისი ხალხის რიცხვი 100,000-ზედ ნაკლები იყოს, მაინც შეუძლიან იოლიოს ერთი დეპუტატი. ამ ქამად რეისტალში 397 დეპუტატი. მათ შორის:

ზრუსიას ეკუთვნის	235
ბავარიას	48
საქსონიას	17
ელზასლოტარინგიას ..	15
ბადენს	14
ჰესსენს	9
მეკლემბურლ-შვერინს	6
საქსენ-გვიმარს	3
ოლდენბურღს	3
ბრაუნშვეიღს	3
დამბურღს	3
საქსენ-მეინინგეს	2
საქსენ-კობურღ-გოტას	2
ანგალტს	2

დანარჩენ თორმეტ სახელმწიფოთაგან თითო დეპუტატი. ეოველს გერმანიელს, რომელიც კი 25 წლისა შესრულდება, აქვს არხევანის უფლება. ამ უფლებას რასაკვირველია, აქვს იგივე საზღვარი, როგორც სხვა კონსტიტუციებშია მოყვანილი. ამას უნდა დაუმატოთ ერთი შესანიშნავი გარემოება: რეისტალის დეპუტატებს ჯამაგირი არა აქვთ დანიშნული. ამის გამო ღარიბის ხალხისათვის არხევანით წარმომადგენლობა სრულებით ფუჭია, რადგანც ღარიბთა არავითარი შემლება არა აქვსთ გავზავნონ რეისტალში თავისი მოძმე ღარიბი კაცი თავისის კეთილმდგომარეობის დასაცველად. რეისტალის კრებაში ეველას შეუძლიან დაესწროს. კანონთ-მდებელი თაოსნობა ეკუთვნის როგორც მოწავეთა საბჭოს, ავრეთვე რეისტალს.

ახლა გადავავლოთ თვალი იმჟერატორის (რომელიც ზრუსიის კოროლია) უფლების თვისებას. რადგანც გერმანიის იმჟერია შედგენილია სხვა და სხვა სახელმწიფოთაგან, რომლებსაც თავთავისი მმართველობითი უფლება უჭერიათ, ამიტომ გერმანიის იმჟერატორს არა აქვს ის უფლება, რომელიც ეკუთვნის ცალკე სახელმწიფოს მეუფებასა. ნამდვილი წარმომადგენელი გერმანიისა არის მოწავეთა საბჭო, ე. ი., სხვა და სხვა გერმანიის სახელმწიფოთა წარმომადგენელთა კრება. მთავრობითი უფლება ეკუთვნის როგორც ამ კრებას, ავრეთვე იმჟერატორსაც. იმჟერატორს, მაგალითებრ, არა აქვს უფლება უარ-ჰქოს იგი კანონი, რომელიც დაწესა რეისტალმა და მოწავეთა საბჭომ. ისიც უნდა ვთქვათ, რომ თუმცა კანონით ეს ასეა, თუმცა კანონის ძალით იმჟერატორის უფლება განსაზღვრულია, მაგრამ ნამდვილად კი იმჟერატორს რაც უნდა, იმასა იქმს, რადგანც არც მოწავეთა საბჭოს, არც რეისტალს არა ვითარი ღონისძიება არა აქვთ, კონსტიტუციით მინიჭებული, ძალა დაატანონ იმჟერატორს უსათუოდ დაამტკიცოს და მოქმედებაში მოიყვანოს მათ მიერ დაწესებული კანონი. იმჟერატორს ეოველთვის შეუძლიან თქვას, რომ იგი კანონი კონსტიტუციის წინააღმდეგიაო, და ამის გამო იგი კანონი უქმად დარჩეს და არ გამოცხადდეს. აღმასრულებელს უფლებას ჰქავს მარტო ერთი ჰირი, კანცლერი, რომელიც ჰასუნის მკებელია რეისტალისა და მოწავეთა საბჭოს წინაშე. მთელი გერმანიის ღამქართ მთავარი არის იმჟერატორი, რომელსაც ხელთ უჭერია გერმანიის სამხედრო ძალა. ამით ზრუსიას ეძლევა უჰირატესი მნიშვნელობა მთელს იმჟერიაში.

მაინც მთელი გერმანიის კონსტიტუცია ისეთ ნაირად არის შედგენილი, თითქო მარტო ზრუსიისათვის იყოს დანიშნულიო. მეტადრე გერმანიის კანცლერს (ამ ქამად ბისმარკს)

აუარებელი უფლება აქვს მინიჭებული. ერთი ფრანციელი მწერალი შერბულიე, ამბობს, რომ გერმანიის კონსტიტუცია ერთის კაცის მიერ და ერთი კაცისათვის არის დადგენილი. მართალიც არის.

რადგანაც ეოველს მთავრობის მოქმედებაში ზანუხის გამცემი რეისტრალისა და მოზავეთ სახელოს წინაშე მხოლოდ კანცლერია, მაშასადამე მასწედ არის დამყარებული მთელი იმპერიის გამგეობა. ეოველს განკარგულებას იმპერატორისას მხოლოდ მაშინ აქვს ძალა, როდესაც კანცლერს უწერია მასწედ ხელი. მაშასადამე, კანცლერი ვითომც სახელგაზრს უდებს იმპერატორის უფლებასა.

გერმანიის დიდება დამყარებულია სამხედრო ძალაზე. სამხედრო სამსახური ეველასათვის აუცილებელია. სამსახურის ვადა 12 წელიწადია: 3 წელიწადი მომქმედ ლაშქარში, 4 წელიწადი რეზერვში და 5 წელიწადი ლანდვერში. ვინც ლანდვერში ითვლება მშვიდობიანობის დროს დროებით დათხოვნილ არიან სამსახურიდან, და ხუთის წლის განმავლობაში მხოლოდ ორჯელ გამოიწვევიან სამხედრო წესისა და რიგის შესასწავლებლად. ეოველი კაცი, რომელიც კი არ ითვლება არც ერთი ამ ლაშქრის განყოფილებაში, ირიცხება ლანდტურმში, რომელიც მხოლოდ მაშინ გამოდის ლაშქრათ, როდესაც სახელმწიფოში მტერი შემოვა. მშვიდობიანობის დროს გერმანიის ჯარის რიცხვი ადის 418,670-მდე, ომიანობის დროს კი 1,315,634 კაცი შეუძლიან გერმანიას გამოიყვანოს. გერმანიის შემოსავალ გასავალი 150 მილიონამდეა. გერმანიაში არის ოცი (20) უნივერსიტეტი, სადაც სწავლობს თოთხმეტ ათასამდე (14,000) სტუდენტი. არის სამას თურამეტი (318) გიმნაზია. სამუალო სასწავლებლებში მოსწავლეთა რიცხვი ას ოთხმოცი ათასია (180,000). სამოცი ათასი (60,000) სახალხო სასწავლებელია; მათში მოსწავლეთა რიცხვი ექვსი მილიონია (6,000,000); ათას რუაას ოცდა თურამეტი (1,838) საზოლიტიკო გახეთი იბეჭდება და ათას ექვსას რუა (1,608) სხვა და სხვა დრო-გამოშვებითი ქურნალი.

ძალაქის სცენები

ერთის დღის აღწერისა 1876 წ.

III. *)

(ქუჩის კარებში შუახნის დედაკაცი ზის, წინდასა ქსოვს.)

— ნება მიბოძეთ თქვენს სახლში შესვლისა.

— ვილაც ოხერი ხარ, ჩემს სახლში რა ხელი გაქვს? წადი, გაეთრიე შენ გზაზე!

— მთავრობის ბძანებით ყველა სახლები და ოჯახები უნდა ავწეროთ. მე ამწერი გახლავარ.

— წადი, წადი შენ გზაზედა მეთქი, კარის ღრუბლსაც ვერა ნახამ.

— არ შეიძლება, ბატონო; წინააღმდეგობას ნუ ინებებთ, უეჭველათ უნდა დაგწეროთ.

— დაწერ-მაწერისა არა ვიცი რა! გასწი შენ შენს გზაზედა მეთქი, თორემ ასე კი ნუ მიყურებ, დედაკაციაო, შენისთანა პანკვლიანებისთვის შავი ღღე დამიყენებია.

— ბატონო, გნებავთ პოლიცია დავიბარო და ისე ავწეროთ?

— პოლიცია მოვიყვანოვო! ოჰ, ოჰ, ოჰ, ყურებზე ხახვი არ დამაჭრა შენის პოლიციითა. შენ ვინ ოხერი ხარ, რომ პოლიციით მოდიხარ? ორმოც-და-ათი წლის დედაკაცი ვარ, ჩემ კარზე არავინ არ მამდგარა. ახლა შენ მომდგომიხარ თარხან კაცს და მემუქრები კიდევცა? შენ ვინა ბძანდები ჰა? სამი გასათხოვარი ქალი შინ მიზის, სახლში მივარდები? დაიკარგე აქედამ, თორემ მთელ ქუჩას თავს დაგახვევ და ერთ ბეაბრუობას გაჭმევ.

— ტყვილათა ლაპარაკობთ. ათასიც რომ უარი სთქვათ, უეჭველათ უნდა დაგწეროთ.

— თქვენ უფლება ვინ მოგცათ, თარხან კაცს კარზე მოადგეთ?

— გინდა თარხანი იყვეთ, გინდ არა. რაც უნდა დიდი ჩინის პატრონი იყვეს, ბძანებაა ყველანი უნდა ავწეროთ.

— ახა ღმერთო ჩემო! მაშ თქვენ არ იცით თარხანი რა არის?

— ჩემთვის საჭიროც არ არის.

— მე გაჩვენებთ, თუ საჭიროარ არის, გასათხოვარი ქალები შინ მიზის, სახლში მივარდები თარხან კაცსა და იძახი თარხანი ფეხებზე მკილიაო? (უძახის ქალს) გოგო, სითარხნის წიგნი მაიტანე. (ამწერს) აი შეგატყობინებ რაცა ვარ და თარხანი რაც არის. აბა წაიკითხე! მაგრამ ხელი იქით, მე დავიჭერ და შენ წაიკითხე, ხელი არ ახლო, თორემ მე ტაცია კაცების წამალი ვიცი.

— ტყუილი არ არის კითხვა საჭიროც არ არის.

— არა, ერთი წაიკითხე მაგ ბრეცია თვალებით

*) № 2 „ივერისა“ 1877 წ.

და მერე მელაპარაკე.

– აჰა ღმერთო ჩემო! მოიტა, მოიტა წავიკითხო: „ქ. წყალობითა ღვთისათა ჩვენ ღვთივ აღმატებულმან და ღვთივ დამყარებულმან. ღვთიე ცხებით გვირგვინოსანმან იესიან. დავითიან, სოლომონიანმან, ბაგრატიონმან, საქართველოს ტახტისა და საპატრონოს მტკიცებლობით მპყრობელმან და მქონებელმან ყაზახისა და ბორჩალოს მჭირავმან მეფეთ მეფემ...

– მეფეთ მეფემო, გესმის?

– მოითმინეთ და წამაკითხეთ. – „თვით კელმწიფემ პატრონმან თეიმურაზ და თანა მეცხედრემან ჩვენმან დედოფალთა დედოფალმა ანახანუმ, პირმშომან და სასურველმა ძის ძემან და უფლის წულმან ბატონის შვილმა ვახტანგ ესე უკუნისამდე ხანთა და ჟამთა გამოსადეგი...

– დაკვირდი, როგორა სწერია! უკუნისამდე ხანთა გამოსადეგიო.

– „ხანთა და ჟამთა გამოსადეგი წყალობის და სითარხნის წიგნი და სიგელი შევიწყალეთ და გიბოძეთ თქვენ ჩვენსა დიდათ ერთგულსა და მრავალ გვართა ჩვენთვის თავდადებით ნამსახურს მოქალაქეს ყმასა ჩვენსა კენკაანთ გიორგის შვილის იოანეს და შვილსა შენსა გიორგის, ფირუზას და პარემუზას შვილთა და მამავალთა სახლისა შენისათა...

– გაიგონე კარგა, მამავალთა შვილის შვილთაო. აი თუ ჩაწერა გინდა, ეს ჩაწერე. კენკაათ რძალი ვარ და სამი ქალიცა მყავს (ამწერი სწერს) აი აგრე.

– „ასე რომე, ამას წინათ რომელსაც ქურჭიბაში ჩვენის პაპისა და მამისთვის უმსახურებია, ყოველის კემწიფისაგან თარხანი ყოფილანდა ჩვენც მოვიკითხეთ და როგორადაც ძველადგან კელმწიფების დროში ქურჭი თარხანი ყოფილიყოს, იმ რიგათ ვისმინეთ აჯა და მოხსენება თქვენი, ასე გათარხნეთ და განგანთავისუფლეთ; არაფერი საჩვენო გამოსადეგი არა გეთხოვებოდესრა.

– ხედამ, „არა“ როგორა სწერია? წინა და უკან ორ-ორი წინწკლები უზის, მითომ არაფრისათანა, არა გეთხოვებოდეს.

– „არა გეთხოვებოდეს რა. ესე წყალობა გიყავით და გათავისუფლეთ. ერთის იოტის დანაფასევი არაფერი სათხოვარი და გამო-

სადები არა გეთხოვსრა: არა მალი, არა ხარჯი, არა სატარულო, არა დუქნის ხარჯი, არა ტიკი და ტომარა, არცა შენს სახლში მდგმური დადგეს, არცა სხვა ხარჯი და საჩვენო სათხოვარი და გამოსადეგი ცოტათ თუ ბევრამდინ, ასე რომე ერთის მზისა და წვიმის მეტი თქვენს კარზე არაფერი არა მოდგეს რა...

– დაუდგეს ყური ვისაც არ ესმის! გაიგე, ჩემო მოთრეულო ბატონო? ერთის მზისა და მთვარის მეტი თქვენს კარზე არაფერი არა მოდგეს რაო. შენ მობძანებულხარ და სახლში მივარდები! მაგრამ ჯერ გაათავე!

– ბატონო დამაცა თუ მაკითხებ... „არაფერი არა მოდგეს რა, არაოდენს არ მოგეშალოს წყალობა და სითარხნე ესე არა ჩვენგან და არა შემდგომთა მეფეთა და მეპატრონეთაგან...

– აკი მობძანებულა ეს ბატონი და შლის! აი მეხი კი დაგაყარე! წაიკითხე, წაიკითხე!

– „ და მეპატრონეთაგან. გიბძანებთ კარისა ჩვენისა ვექილა ვეზირნო და მწიგნობარნო...

– მწიგნობარიც თქვენა ბძანდებით და ყურიდამ ბამბა ამოიღე, რო კარგა შეიტყო.

– „და მწიგნობარნო და ქალაქის მოურაო, მელიქო, მამასახლისო და ნაცვალო, სხვანო მოსაქმენო წყალობა და ფარმანი ესე თქვენც ასრევ დაუმტკიცეთ და ნურვინ მოუშლით...

– მოშალე რალა! აბა მოშალე?

– „და ნურვინ მოუშლით შეწევნისა და თანამდგომობისაგან კიდე...

– აი გესმის? შეწვენა უნდა მამცე მე ქვრივ ოხერსა, და შენ პირიქით გასათხოვარ ქალებთან შინ მივარდები?! წაიკითხე, წაიკითხე.

– „თანამდგომობისაგან კიდე. დაიწერა ხელითა კარისა ჩვენისა მდივან მწიგნობრის თუმანიშვილის ედიშერისითა, იანვრის კე გასულს: ქკს ულჰ.

– არა, ჯერ არ გათავებულა. აბა გვერდებზე წაიკითხე! მეფე ერეკლეს დამტკიცებულიც არის და დარეჯან დედოფლისაცა.

– კმარა დედი. მეც მოთმინებიდამ გამომიყვანე მაგდენი ლაპარაკითა! ახლა რო ლაპარაკობ, ჯერ ერთი ესა, რომ მაგ ქალაღდს ძალა აღარა აქვს.

– მაშ შენ დაწერილსა აქვს ძალა რალა? აი გამოიხრდეს შენი ნაწერი ქალაღდიცა!

– ღმერთო ჩემო! ბატონო, რაზე მალაპარაკებ

და ან თავს იტკივებთ? ვთქვათ ძალა აქვს; ამას არა მკითხამთ, რათა და რისთვისა ვწერთ?

– არცა გკითხავ და არც საჭიროა. ამ ქალაქში სწვრია ღვთივ გვირგვინოსან მეფეების სიტყვა, რომ შენს კარზე მზისა და მთვარის მეტი არაფრისთანა არა მოდგეს რაო. შენ მობძანებულხარ სახლში მივარდები და იძახი, უნდა ჩაგწეროვო. ამას დაგიტომობ?

– ხარჯის გაწერა ხომ არ არის, რომ ხარჯი გამოგერთვას ამ აწერთა? მთავრობას მარტო საცოდნელათ უნდა.

– გინდ ხარჯის გაწერა იყოს, გინდ არა; ჩემთვის სულ ერთია. ხარჯში ჩასაგდები არავინ არა მყავს. ერთი დედა ვარ, სამი გასათხოვარი ქალი მყავს. ნემსის წვერით თავს ვირჩინთ. ვის შეუძლია, დედაკაცს ხარჯი გამოართოს?

– რამდენი წლისანი იქნებიან თქვენი ქალები?

– დახე, დახე ამ ურცხვსა! ქალების წლოვანობასაცა მკითხავს, შენ რაში გეკითხება? რამდენი წლისანიც უნდა იყვნენ, დედაკაცს ხარჯი არ გამოერთმევა. კანონები ჩვენც ვიცით. გასწი გაიარე მეთქი. გაგიგონიათ, გეთაყვა, ეს რა გადამეკიდა თქვენი ჭირიმე! შენი მეშინიან თუ. ნელა ხარჯი არ გამოგვართვა. უფროსი ქალი ოცოდა ორი წლისაა და მეორები ამის მომდევნონი არიან. წადი, როცა ჩვენგან ხარჯი მოკრიფო, დაიკვებე.

– ერთი არ იქნება სახლი ვნახო? კედლებს ხომ არ შევჭამ.

– კიდევ არ იშლის გეთაყვა. რას ჩამაცვიდა. საჭმელი იყოს ერთ ოთახში არ მოვიკუნტები, მდგმურებს დავიყენებდი.

– თქვენი სახელი რა არის?

– გაგიწყდა სახსენებელი! თავს აღარ მანებებს ეს წყეულ-შეჩვენებული! თავი დამ მაშმორდი, თორემ მე ეურჭიანთ ელენეს მეძახიან და მე შენი ოხტიდან მოვალ.

– გავათავე ბატონო, მივდივარ.
– წადი, წადი აგრე. საიღამაც მოთრეულხარ, იქავ წაბძანდი! ხომ გაიგე ახლა, თარხანი რა არის? ბევრი რამ წაიღე, არა?

ანჩისსატისუბნელი.

(შეჟეო აქნება)

შენიშვნა.

ჩვენის გაზეთის მეორე ნომერში, მეხუთე გვერდზედ მეთერთმეტე და მეთორმეტე სტრიქონი ქვევიდგან ასე უნდა წაიკითხოთ: აგრეთვე შევითქვით, რომ კავკასიაში ქრისტიანობის აღმადგინებელის საზოგადოების სასწავლებელთათვის ახლად დანიშნული ინსპექტორი

ი ს ე ი დ ე ბ ა :

ქალაქს, ვართანოვის და გრიქუროვის წიგნის მაღაზიებსა და „ივერიის“ რედაქციაში, ქუთაისს, ანტონ ლორთქიფანიძის ბიბლიოთეკაში.

გორს, ფარნაოზ ნათიევისას. ახალციხეს, ალექსეევ-მესხიევისას (მიროვობოსრედნიკი)

ლექსნი თქმულნი თ. ნ. ბარათაშვილისაგან ფასი 20კ.

ზ. ნ. ანტონოვის თხუთხუთეგან, ფასი 1 მ.

ქართული ანდაზები, ფასი 40კ.

მეფე ლირი, ტრაგედია შამსპირისა ფასი 60კ.